



ADANA BAROSU



BİLİŞİM KOMİSYONU

NİSAN 2024 | 6. SAYI

E-DERGİ



İÇİNDEKİLER

4

Türk Veri Koruma Hukukunda Evrim
Doç. Dr. Hüseyin Can Aksoy

12

Websitelerinde KVKK Uyumluluğu ve Çerez Yönetim
Araçları Hakkında
Av. Burak Özdemir

15

Rekabet Hukuku Uygulamasında
Otomatik Karar Verme Sistemleri:
Fırsatlar ve Riskler
Av. Çiğdem G. Okkaoğlu

25

Bilişim Teknolojileri Sektöründeki Sözleşmeleri
Hukuki Nitelikleri ve Uygulamada Karşılaşılan
Sorunların Çözümü
Av. Cansu Adam

29

Yapay Zeka
Av. Onat Pehlivan

34

Yapay Zeka ve Etik
Av. Refik Emre Öztürk

Çok sayıda bilginin yer aldığı ve çeşitli konuların bulunduğu, üç ayda bir dijital ortamda çıkardığımız bu dergimizde alanında uzman meslektaşlarımız çeşitli konularda bilgilendirici metinler kaleme alıyor. Bu bilgilendirmeler özellikle teknolojinin beraberinde getirdiği yeni kavram ve terimler üzerinden yapılıyor. Günümüz teknoloji çağı her alanda olduğu gibi hukuki alanda da değişimlere yol açtı. Bu çağ ile birlikte hukuk alanında yeni kavramlar oluşturularak teknolojinin beraberinde getirdiği olumsuz etkenlerin önüne geçilmeye çalışıldı.

Teknolojinin engellenemez ilerleyişiyle yıkılmaya başlanan özel alan kavramı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK)'nın geliştirilmesine sebebiyet verdi. Yapay zeka gibi yenilikçi teknolojilerin kullanımı, özellikle kişisel verilerin korunmasıyla ilgili hukuki düzenlemelerde önemli değişikliklere yol açarak içerisinde bulunduğumuz çağa uygun kurallar getirildi.

Kişisel verilerin işlenmesi ve korunmasıyla ilgili temel kuralları belirleyen bir yasa olan KVKK'da belirtilen hak ve yükümlülükleri yapay zeka teknolojilerinin dikkate almasının zorunlu kıldığı bu çağ hukuki yönden sınırlandırıldı.

İçerisinde bulunduğumuz teknoloji çağında hukuki yönden çok sayıda yeni kavramı doğdu. Bu yeni kavramların meslektaşlarımız başta olmak üzere herkes tarafından daha anlaşılabilir olmasını sağlamak ve çağı yakından takip etmek için 2023 yılından beri düzenli olarak Bilişim Dergimizi çıkarıyoruz. Diliyoruz ki bu bilgiler üzerine yeni bilgiler eklenerek büyüsün ve ilgi duyanlarla buluşsun.

Meslektaşlarımızın dergi için sunduğu katkı, derginin başarısında büyük bir rol oynadı ve derginin yeni çıkan her sayısını bir öncekinden daha zengin olmasını sağladı. Bu nedenle dergide emeği geçen tüm meslektaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İyi okumalar diliyorum.

Av. SEMİH GÖKAYAZ
ADANA BAROSU BAŞKANI



TÜRK VERİ KORUMA HUKUKUNDA EVRİM

DOÇ. DR. HÜSEYİN CAN AKSOY[1]



GEÇTİĞİMİZ MART AYINDA, TÜRK VERİ KORUMA HUKUKUNDA UZUN YILLARDIR BEKLENEN BİR DEĞİŞİKLİK GERÇEKLEŞTİ. 6698 SAYILI KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI KANUNU'NUN UYGULAMADA EN ÇOK ELEŞTİRİLEN VE SORUN ÇIKARAN MADDELERİNDEN OLAN 6., 9. VE 18. MADDELERİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILDI VE 6698 SAYILI KANUNA YENİ BİR GEÇİCİ MADDE EKLENDİ.

Giriş

6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ("Kanun") kabul edildiği 2016 yılında "yaşlı bir kanun" olarak yürürlüğe girmişti. Nitekim, bu Kanun büyük ölçüde Avrupa Birliği'nin ("AB") 95/46/EC sayılı Direktifi'nin bir tercümesi iken AB aynı yıl bu Direktifi yürürlükten kaldırmaya karar vermişti. Gerçekten de 95/46/EC, AB üye ülkeleri arasında yeknesak bir uygulamanın sağlanmasına hizmet edemediği[2] ve hızlı teknolojik gelişmeler ile küreselleşmenin veri koruma hukuku alanında yarattığı yeni sorunlara cevap veremediği[3] gerekçesiyle 2016 yılında yerini Genel Veri Koruma Tüzüğü'ne bırakmış ve kısaca GDPR olarak anılan bu düzenleme 2018 yılında yürürlüğe girmişti.

2016 yılından bu yana geçen 8 yıl içerisinde Kişisel Verileri Koruma Kurumu ("Kurum") ve Kişisel Verileri Koruma Kurulu ("Kurul"), yaşlı doğan 6698 sayılı Kanunu çağın ihtiyaçlarına, gelişen teknolojilere ve AB'deki düzenlemelere uygun şekilde uygulayabilmek için takdire şayan bir yaklaşım sergilemiş ise de kimi hallerde Kanunun lafzı buna imkan vermemekteydi. Bu da uygulamada önemli sorunlara yol açmaktaydı.

Geçtiğimiz Mart ayında, Türk veri koruma hukukunda uzun yıllardır beklenen bir değişiklik gerçekleşti. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun uygulamada en çok eleştirilen ve sorun çıkarıcı maddelerinden olan 6., 9. ve 18. maddelerinde değişiklik yapıldı ve 6698 sayılı Kanuna yeni bir geçici madde eklendi. [4]

Peki söz konusu Kanun değişikliği hangi hususları kapsıyor ve önemi nedir?

I. Madde 6: Özel Nitelikli Verilerin İşlenmesine İlişkin Şartlar

6698 sayılı Kanun'un mevcut halinde kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verilerinden oluşan özel nitelikli verilerinin işlenebileceği haller son derece sınırlıydı. Bu bağlamda, sağlık ve cinsel hayat dışındaki kişisel veriler ilgili kişinin açık rızası ile veya kanunlarda açıkça öngörülmesi halinde işlenebilmekte, sağlık ve cinsel hayata ilişkin veriler ise ya ilgili kişinin açık rızası ile ya da ancak kamu sağlığının korunması, koruyucu hekimlik, tıbbî teşhis, tedavi ve bakım hizmetlerinin yürütülmesi, sağlık hizmetleri ile finansmanının planlanması ve yönetimi amacıyla, sır saklama yükümlülüğü altında bulunan kişiler veya yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından ilgilinin açık rızası aranmaksızın işlenebilmekteydi.

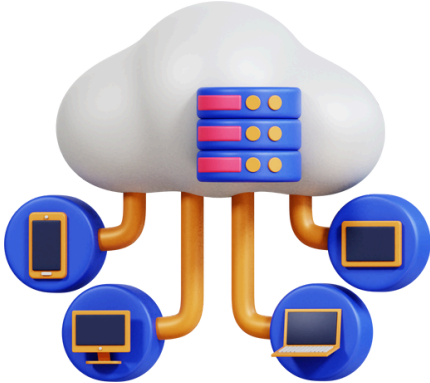
Bu düzenleme uygulamada son derece önemli sorunlara yol açmaktaydı. Örneğin, Kanunun mevcut haline göre, çalışanların açık rızaları bulunmadıkça sağlık raporlarının işverenlerce ve özellikle de insan kaynakları birimlerince işlenmesi mümkün değildi. Benzer şekilde, 6. maddede, AB düzenlemelerinden farklı olarak kılık kıyafet verileri de özel nitelikli veri sayıldığından, Kanunlarda özel hüküm bulunmayan hallerde ilgili kişilerin açık rızaları alınmaksızın güvenlik amacıyla görüntü kaydı yapılması son derece sorunluysa da. Keza, Kanunda, sağlık verileri dahil olmak üzere özel nitelikli verilerin hak arama süreçlerinde işlenmesi bakımından dayanılabilecek bir hukuka uygunluk sebebi de bulunmamaktaydı. [5]

Yapılan değişiklikler ile özel nitelikli verilerin sınırlı sayıdaki türleri muhafaza edildi. Keza, özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesinde Kurul tarafından belirlenen yeterli önlemlerin alınması şartına ilişkin bir değişiklik yapılmadı.

Ancak artık özel nitelikli verilerin pratikte ilgili kişinin açık rızası olmaksızın işlenemeyeceği prensibi geçerli değil. Nitekim, Kanunda yer alan sağlık ve cinsel hayata ilişkin veriler ve diğer özel nitelikli kişisel veriler ayrımı kaldırıldı ve işleme şartları için öngörülen hukuka uygunluk sebepleri genişletildi. Yapılan değişiklik ile özel nitelikli kişisel veriler aşağıdaki hallerde işlenebilir hale geldi:

- *İlgili kişinin açık rızasının olması,*
- *Kanunlarda açıkça öngörülmesi,*
- *Fiili imkânsızlık nedeniyle rızasını açıklayamayacak durumda bulunan veya rızasına hukuki geçerlilik tanınmayan kişinin, kendisinin ya da bir başkasının hayatı veya beden bütünlüğünün korunması için zorunlu olması,*
- *İlgili kişinin alenileştirdiği kişisel verilerle ilişkin ve alenileştirme iradesine uygun olması,*
- *Bir hakkın tesisi, kullanılması veya korunması için zorunlu olması,*
- *Sır saklama yükümlülüğü altında bulunan kişiler veya yetkili kurum ve kuruluşlarca, kamu sağlığının korunması, koruyucu hekimlik, tıbbî teşhis, tedavi ve bakım hizmetlerinin yürütülmesi ile sağlık hizmetlerinin planlanması, yönetimi ve finansmanı amacıyla gerekli olması,*
- *İstihdam, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardım alanlarındaki hukuki yükümlülüklerin yerine getirilmesi için zorunlu olması,*
- *Siyasi, felsefi, dini veya sendikal amaçlarla kurulan vakıf, dernek ve diğer kâr amacı gütmeyen kuruluş ya da oluşumların, tâbi oldukları mevzuata ve amaçlarına uygun olmak, faaliyet alanlarıyla sınırlı olmak ve üçüncü kişilere açıklanmamak kaydıyla; mevcut veya eski üyelerine ve mensuplarına veyahut bu kuruluş ve oluşumlarla düzenli olarak temasta olan kişilere yönelik olması.*

Şüphesiz bu maddenin en önemli sonuçlarından bir tanesi, artık **işverenlerin “istihdam, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve sosyal yardım alanlarındaki hukuki yükümlülüklerin yerine getirilmesi için zorunlu olması”** sebebine dayanarak çalışanların sağlık verilerini işleyebilecek olmalarıdır. Ancak bu durumda işleme sebebi değişeceğinden, çalışan aydınlatma metinlerinin güncellenmesi gerekeceği gözden kaçırılmamalıdır. Bir diğer önemli değişiklik ise **adli ve idari yargı, arabuluculuk ve tahkim gibi hak arama süreçlerinde de “bir hakkın tesisi, kullanılması veya korunması için zorunlu olması”** sebebine dayanılarak özel nitelikli kişisel verilerin işlenebilecek ve yetkili makamlara sunulabilecek olmasıdır.[6]



II. Madde 9: Yurt Dışına Veri Aktarımı

6698 sayılı Kanun'un şüphesiz en sorunlu ve uygulamada sıkıntı yaratan maddesi kişisel verilerin yurt dışına aktarımını konu edinen 9. maddeydi. Mevcut düzenlemeye göre, kişisel verilerin yurtdışına aktarılabilmesi için dayanılabilir şartlardan ilki verilerin aktarılacağı ülkede yeterli korumanın bulunmasıydı. Ancak bugüne kadar Kurul tarafından güvenli ülke ilan edilen hiçbir ülke bulunmadığından, pratikte bu seçeneğe dayanılması imkansızdı. İkinci seçenek, Türkiye'deki ve ilgili yabancı ülkedeki veri sorumlularının yeterli bir korumayı yazılı olarak taahhüt etmeleri ve Kurulun izninin bulunmasıydı.

Ancak Kurum'un kuruluşundan bu yana yalnızca 7 taahhütnameyi onaylamış olması, taahhütname yolunun da pratikte işlemediğini ortaya koyuyordu. O halde, kişisel verilerin yurt dışına aktarımı bakımından geriye yalnızca ilgili kişilerin açık rızasının alınması seçeneği kalıyordu.[7] Ne var ki, ilgili kişilerin tek tek açık rızalarının alınmasının yol açtığı pratik güçlükler bir yana, özellikle çalışanların kişisel verilerinin aktarılması söz konusu olduğunda bu kişilerin iradelerinin ne ölçüde “özgür” olduğu meselesi tartışmaya sebep olmakta ve veri sorumlularını tedirgin etmekteydi. [8] Ayrıca, ticari hayatta çoğu şirket ve gerçek kişi tarafından sıklıkla kullanılan, sunucuları yurt dışında bulunan, çoğu bulut tabanlı yazılım ve uygulamaların hukuka uygun olarak kullanılabilmesini neredeyse imkansız hale getmişti.[9]

Yol açtığı pratik güçlükler nedeniyle uygulamacılar Kanunun 9. maddesinin değişmesini uzun süredir sabırsızlıkla beklenmekteydi.

Her ne kadar yurt dışına aktarıma ilişkin usul ve esasların detayları çıkarılacak bir yönetmelik ile ayrıca düzenlenecek ise de **yapılan değişiklikler ile yurt dışına aktarım bakımından açık rıza temelli anlayıştan uzaklaşıldığı açıkça görülüyor. Hatta açık rızaya dayalı olarak veri aktarımı istisnai bir nitelik kazanmış oldu.** Bu bağlamda, yurt dışına aktarım süreçleri bakımından yeni mekanizmalar ve kademeli bir sistem öngörüldü:(1) yeterlilik kararı bulunması; (2) yeterlilik kararı bulunmaması; ve (3) yeterlilik kararı ve güvencelerin bulunmaması.





A. Birinci Kademe: Yeterlilik Kararı Bulunması

Yeni düzenlemeye göre, 6698 sayılı Kanunun 5. ve 6. maddelerinde belirtilen şartlardan birinin varlığı ve aktarımın yapılacağı ülke, ülke içerisindeki sektörler veya uluslararası kuruluşlar hakkında yeterlilik kararı bulunması halinde, veri sorumluları ve veri işleyenler tarafından yurt dışına kişisel veri aktarımı yapılabilecektir. Kanunda Kurul'un yeterlilik kararı verilirken dikkate alacağı hususlar ile yeterlilik kararının en geç dört yılda bir değerlendirileceği; fakat öncesinde ileriye etkili olarak değiştirilmesinin, askıya alınmasının veya kaldırılmasının mümkün olduğu da düzenlenmiştir.

Kurul'un geçmişte olduğu gibi ülke bazında yapacağı değerlendirmeye ek olarak ülke içerisindeki sektörler veya uluslararası kuruluşlar bazında da yeterlilik kararı verebilecek olması altı çizilmesi gereken önemli bir yeniliktir. Örneğin, Kurul yalnızca belirli bir ülkedeki otomotiv sektörü bakımından yeterlilik kararı verebilecektir.



B. İkinci Kademe: Yeterlilik Kararı Bulunmaması Halinde Uygun Güvencelerin Bulunması

Yeterlilik kararı bulunmayan hallerde yurt dışına aktarım yapılabilmesi için 6698 sayılı Kanunun 5. ve 6. maddelerinde belirtilen şartlardan birinin varlığı ve ilgili kişinin aktarımın yapılacağı ülkede de haklarını kullanma ve etkili kanun yollarına başvurma imkânının bulunması kaydıyla, Kanunda sayılan uygun güvencelerden birinin taraflarca sağlanması gerekmektedir. Bu güvenceler:

a. Uluslararası sözleşme niteliğinde olmayan anlaşmanın varlığı

Yeni düzenlemeye göre, yurt dışındaki kamu kurum ve kuruluşları veya uluslararası kuruluşlar ile Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları arasında yapılan uluslararası sözleşme niteliğinde olmayan anlaşma varsa, Kurul tarafından aktarıma izin verilmesi halinde yurt dışına aktarım yapılabilir. Bu bağlamda, anlaşmanın varlığının aktarım için yeterli olmayacağını, ayrıca Kurul izninin aranacağını altı çizilmelidir.



b. Bağlayıcı şirket kurallarının varlığı

Ortak ekonomik faaliyette bulunan teşebbüs grubu bünyesindeki şirketlerin uymakla yükümlü oldukları, kişisel verilerin korunmasına ilişkin hükümler ihtiva eden bağlayıcı şirket kurallarının, Kurul tarafından onaylanması halinde buna dayalı olarak yurt dışına kişisel veri aktarılabilecektir.

Her ne kadar Kurul grup şirketleri arasında gerçekleştirilecek uluslararası veri aktarımları bakımından bağlayıcı şirket kuralları düzenlemesini yapmış idiye de Kanun değişikliği ile birlikte söz konusu düzenleme kanuni dayanak kazanmıştır.[10] Söz konusu değişiklikle birlikte, bağlayıcı şirket kurallarının Kurulca onaylanması şartıyla, bir grup şirketinin Türkiye'deki şirketinden aynı grubun yurt dışındaki şirketine kişisel veriler aktarılabilecektir. Bu halde, Kurul'dan ayrıca her bir münferit aktarım için izin alınmasına gerek bulunmamaktadır.

**c. Standart sözleşmenin varlığı**

Kurul tarafından ilan edilen, veri kategorileri, veri aktarımının amaçları, alıcı ve alıcı grupları, veri alıcısı tarafından alınacak teknik ve idari tedbirler, özel nitelikli kişisel veriler için alınan ek önlemler gibi hususları ihtiva eden standart sözleşmenin varlığı halinde kişisel verilerin yurt dışına aktarılması mümkündür. Bu halde de Kurul'dan ayrıca aktarım için izin alınmasına gerek bulunmamaktadır.

Yeni düzenlemeye göre, standart sözleşmeler Kurul onayına tabi olmamakla birlikte, sözleşmelerin imzalanmasından itibaren beş iş günü içinde veri sorumlusu veya veri işleyen tarafından Kuruma bildirilmelidir. Kanun'da, söz konusu bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyenler hakkında 50.000 Türk lirasından 1.000.000 Türk lirasına kadar idari para cezası uygulanması şeklinde yeni bir yaptırım tesis edilmiştir. Ayrıca, mevcut Kanun'a göre idari para cezaları yalnızca veri sorumluları hakkında uygulanmakta iken yapılan değişiklik ile bildirim yükümlülüğüne ilişkin olarak öngörülen idari para cezasının veri sorumlusu veya veri işleyen hakkında uygulanacağı düzenlenmiştir. Düzenleme bu niteliği itibarıyla de bir ilktir.

Yakın zaman içerisinde, Kurul tarafından veri sorumlusundan veri sorumlusuna, veri sorumlusundan veri işleyene ve veri işleyenden veri işleyene olmak üzere farklı aktarım türlerine uygun standart sözleşmelerin ilan edilmesi beklenmektedir.

d. Yazılı bir taahhütnamenin varlığı

Tıpkı geçmişte olduğu gibi yeterli korumayı sağlayacak hükümlerin yer aldığı yazılı bir taahhütnamenin varlığı halinde, Kurul tarafından aktarıma izin verilmesi şartıyla kişisel veriler yurt dışına aktarılabilecektir.

Her ne kadar Kanun'da açık düzenleme bulunmasa da, halihazırda Kurulca onaylanmış bulunan taahhütnamelerin geçerliliğini koruyacağı ve bunlara dayanılarak yapılan aktarımlara devam edilebileceği kabul edilebilir.

C. Üçüncü Kademe: Yeterlilik Kararı ve Güvencelerin Bulunmaması (Arızı Veri Aktarımı)

Kişisel verilerin yurt dışına aktarımına ilişkin bir yeterlilik kararının bulunmaması ve yukarıda anılan uygun güvencelerden herhangi birinin sağlanamaması durumunda, son seçenek arızı veri aktarımıdır. Örneğin; Türkiye'de faaliyet gösteren bir ticari kuruluşun yurt dışında bulunan bir şirketle arızı olarak gerçekleştirmeyi düşündüğü ticari faaliyet bakımından muhatap şirketle irtibat halinde olacak çalışanlarına ilişkin bilgileri paylaşması arızı aktarım olarak değerlendirilecektir. Arızı veri aktarımları için getirilen istisnaların süreklilik arz eden veri aktarımlarına uygulanamayacağına altı çizilmelidir. Bununla birlikte, Kanun'un gerekçesinde de ifade edildiği üzere bu aktarım tek veya birkaç seferlik olabilir. [11]

Kişisel verilerin arızı olarak yurt dışına aktarılabilmesi için aşağıdaki hallerden birisinin varlığı gerekir:

- **İlgili kişinin, muhtemel riskler hakkında bilgilendirilmesi kaydıyla, aktarıma açık rıza vermesi (Kamu kurum ve kuruluşlarının kamu hukukuna tâbi faaliyetlerine uygulanmayacaktır.)**
- **Aktarımın, ilgili kişi ile veri sorumlusu arasındaki bir sözleşmenin ifası veya ilgili kişinin talebi üzerine alınan sözleşme öncesi tedbirlerin uygulanması için zorunlu olması (Kamu kurum ve kuruluşlarının kamu hukukuna tâbi faaliyetlerine uygulanmayacaktır.)**
- **Aktarımın, ilgili kişi yararına veri sorumlusu ve diğer bir gerçek veya tüzel kişi arasında yapılacak bir sözleşmenin kurulması veya ifası için zorunlu olması (Kamu kurum ve kuruluşlarının kamu hukukuna tâbi faaliyetlerine uygulanmayacaktır.)**
- **Aktarımın üstün bir kamu yararı için zorunlu olması.**

- **Bir hakkın tesisi, kullanılması veya korunması için kişisel verilerin aktarılmasının zorunlu olması**
- **Fiili imkânsızlık nedeniyle rızasını açıklayamayacak durumda bulunan veya rızasına hukuki geçerlilik tanınmayan kişinin kendisinin ya da bir başkasının hayatı veya beden bütünlüğünün korunması için kişisel verilerin aktarılmasının zorunlu olması**
- **Kamuya veya meşru menfaati bulunan kişilere açık olan bir sicilden, ilgili mevzuatta sicile erişmek için gereken şartların sağlanması ve meşru menfaati olan kişinin talep etmesi kaydıyla aktarım yapılması.**

Kanun değişikliği, devam eden aktarımları da düzenlediğinden bir ilk niteliğindedir. Buna göre, kişisel verinin ilk aktarıldığı ülke, uluslararası kuruluş veya sektörden başka bir yere aktarım olacaksa, yurt dışına aktarılan kişisel verilerin sonraki aktarımları bakımından da yurt dışına aktarıma ilişkin hükümler uygulanacaktır. Keza, açık rıza öncesinde yapılacak aydınlatmada ilgili kişiye muhtemel riskler hakkında bilgilendirme yapılması gerekliliği de yurt dışına yapılacak aktarımlara ilişkin açık rıza bakımından aranan yeni bir unsur niteliğindedir.

Kanun değişiklikleri 1 Haziran 2024 tarihinde yürürlüğe girecek olup yürürlükteki Kanun'un 9. maddesinin mevcut birinci fıkrası, maddenin değiştirilen haliyle birlikte 1 Eylül 2024 tarihine kadar uygulanmaya devam edecektir. Daha açık bir ifadeyle, **1 Eylül 2024 tarihine kadar veri sorumluları açık rızaya dayalı olarak yurt dışına veri aktarımı yapabilecektir.** Bu bağlamda, söz konusu açık rızaların Kanun değişikliğinin yürürlüğe girmesinden önce alınmış olması veya sonra alınacak olması mümkündür. [12] **Ancak açık rızaya dayalı olarak gerçekleştirilen yurt dışına veri aktarım faaliyetleri, 1 Eylül 2024'e kadar yeni kurallara uygun hale getirilmelidir.**

III. Madde 18: İdari Para Cezalarına Karşı Görevli Yargı Makamı

Kanun değişikliği öncesinde, Kurul'un 6698 sayılı Kanun'dan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyenler hakkında verdiği idari para cezaları Kabahatler Kanunu kapsamında verilmekteydi. Bu nedenle, idari para cezasını konu alan Kurul kararlarına karşı sulh ceza hakimliklerine başvurulması gerekmekteydi. Bu durum ise uygulamada sıklıkla eleştirilmekteydi. Hatta Anayasa Mahkemesi'nin 15.12.2023 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 12.10.2023 tarihli ve 2020/7518 başvuru numaralı kararı da bu eleştirileri belirli açılardan doğrular nitelikteydi.

Artık Kurulca verilen idari para cezalarına karşı, idare mahkemelerinde dava açılacaktır. Bu değişikliği önemli bir sonucu da Kurul tarafından verilen idari para cezalarına karşı yapılacak itirazların, eskiden olduğu gibi 15 gün yerine, idari yargıda geçerli olan 60 günlük süreye tabi olacaktır.

Kanun'da 1/6/2024 tarihi itibarıyla sulh ceza hâkimliklerinde görülmekte olan başvuruların, bu hâkimliklerce görülmeye devam olunacağını kabul edildiğinin de altı çizilmelidir.



Sonuç ve Değerlendirme

6698 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikler 1 Haziran 2024 tarihinde yürürlüğe girecek olup Kanunun kişisel verilerin yurt dışına aktarılmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen 9. maddesinin mevcut birinci fıkrası, maddenin değiştirilen haliyle birlikte 1 Eylül 2024 tarihine kadar uygulanmaya devam edecek. Bu da veri sorumluları ve veri işleyenlerin söz konusu geçiş döneminde hızlı hareket etmeleri ve uyum süreçlerini yeniden gözden geçirmeleri gerekeceği anlamına geliyor.

6698 sayılı Kanunun özellikle 6. ve 9. maddelerinde yapılan değişiklikler uzun süredir bekleniyordu. Nitekim, AB düzenlemelerinden büyük ölçüde sapan bu maddelerin mevcut haliyle uygulanması pratik açıdan son derece güçtü. Şüphesiz yapılan bu değişiklikler, Türk veri koruma hukuku ve 6698 sayılı Kanun'un AB düzenlemeleri ile uyumlaştırılması yönünde önemli bir adım olarak kabul edilmelidir. Ancak yapılan kanun değişikliğini değerlendiren birçok hukukçunun da zikrettiği üzere yapılan bu değişiklikler ile Türk veri koruma hukukunda bir devrim değil evrim gerçekleşti.

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ikinci mevzuatın AB düzenlemeleri ile tam olarak uyumlaştırılması ihtiyacı hala önemini koruyor. Tabii ki bu uyumlaştırma sürecinde AB mevzuatının kelimesi kelimesine bir tercümesinden ziyade Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun bir kanunlaştırma yaklaşımın gözetilmesini isabetli olacaktır. Özellikle Kanun'un 28. maddesinde yer alan istisnaların kapsamının ele alınması, çocukların kişisel verilerinin işlenmesine ilişkin esasların belirlenmesi, idari para cezalarının -ciro bazında uygulanarak caydırıcılığının artırılması, Türk Ceza Kanunu ve 6698 sayılı Kanun'un uyumlaştırılması gibi meseleler bakımından kapsamlı bir düzenleme ihtiyacı mevcuttur.

Dipnot & Kaynakça

- [1] Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi, hcaksoy@bilkent.edu.tr.
- [2] Bkz. GDPR Recital 9.
- [3] Bkz. GDPR Recital 6-7.
- [4] Söz konusu değişiklikler, Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 33-36. maddeleri arasında yer almakta olup Kanun 12/3/2024 tarihli ve 32487 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.
- [5] Çekin, Mesut Serdar: 7499 Sayılı Kanun Kapsamında KVKK Değişiklikleri Kısa Şerh Çalışması, https://media.licdn.com/dms/document/media/D561FAQHSjVHGejR3mQ/feedshare-document-pdf-analyzed/0/1710229915738?e=1714003200&v=beta&t=x1RQXHf_H4vdYYKGnNtRwcsur0xbkYfpP65tyV3FapE, s. 4.
- [6] Çekin, s. 6.
- [7] Kaya, Mehmet Bedil: <https://mbkaya.com/hukuk/kvkk-reformu.pdf>, s. 26.
- [8] Çekin, s. 3.
- [9] Bkz. 7499 sayılı Kanun gerekçesi, Madde 34, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/cfb35b8a-65cc-44e7-b1bc-4764e98175b9.pdf>, s. 27.
- [10] Kaya, s. 39.
- [11] Bkz. 7499 sayılı Kanun gerekçesi, Madde 34, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/cfb35b8a-65cc-44e7-b1bc-4764e98175b9.pdf>, s. 29.
- [12] Bkz. 7499 sayılı Kanun gerekçesi, Madde 36, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/cfb35b8a-65cc-44e7-b1bc-4764e98175b9.pdf>, s. 29.

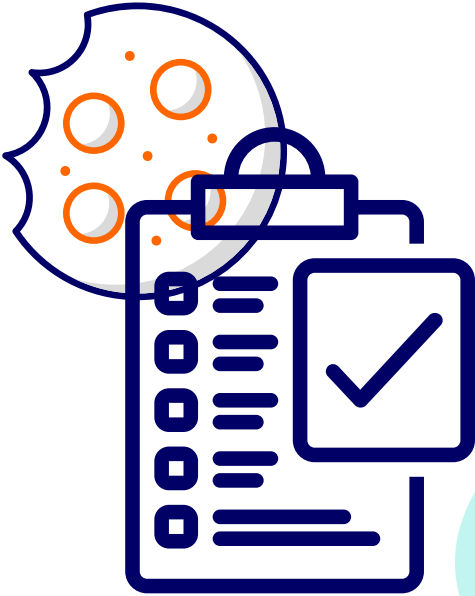


WEBSİTELERİNDE KVKK UYUMLULUĞU VE ÇEREZ YÖNETİM ARAÇLARI HAKKINDA

AV. BURAK ÖZDEMİR

İnternet ortamında yer alan e-ticaret, haber, oyun, blog, kurumsal, kişisel gibi bir çok farklı amaca hizmet eden web siteleri mevcuttur. Bu şekilde web siteleri farklı biçimlerde kişisel verileri toplamakta, işlemekte ve/veya aktarmaktadır. Bu durum ilgili websitelerinin 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ("KVKK") ve ikincil mevzuatına uyum çalışmalarının yapılması gereğini beraberinde getirmektedir.

KVKK gereğince bir websitesinin KVKK'ya uyumlu olması için alması gereken önlemler ve yapması gereken işlemler genellikle şu şekilde özetlenebilir:



1. Aydınlatma Yükümlülüğü

KVKK'nın 10'uncu maddesi gereğince, site kullanıcılarına veya ziyaretçilerine kişisel verilerinin hangi amaçla toplanacağı, hangi hukuki sebebe dayanarak nasıl işleneceği, kimlere ve hangi şartlar altında aktarılacağı hakkında açık ve anlaşılır bilgiler içeren bir "Aydınlatma Metni" sunulmalıdır.

Bu metin Kişisel Verileri Koruma Kurulu ("Kurul") kararları ışığında "**Gizlilik Politikası**" başlığı ile sunulmamalı, KVKK kapsamında bir "Aydınlatma Metni" olarak nitelendirilmeli ve KVKK'nın 10'uncu maddesindeki ve buna bağlı Aydınlatma Yükümlülüğünün Yerine Getirilmesinde Uyulacak Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ içeriğindeki asgari gereklilikleri sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.



2. Açık Rıza Gerektiren Hallerde Onay:

KVKK'nın kişisel verilerin işlenmesindeki şartları belirleyen hükümleri ışığında ilgili web sitesi tarafından kişisel verilerin toplanması, işlenmesi ve üçüncü taraflarla paylaşılması için çeşitli hallerde ilgili kişilerin açık rızasının alınması gerekebilmektedir. Açık rıza, belirli bir konuya ilişkin, bilgilendirilmeye dayalı ve özgür iradeyle verilen onayı ifade eder. Web sitesi, kullanıcılarının rızalarını elektronik formatta kaydetmeli ve bu rıza kayıtlarını gerektiğinde ibraz edebilmelidir. Özellikle web sitesinin girişinde gereken hallerde çerezlere dair açık rıza talep edilecek bir imkanın sunulması KVKK uyumluluğu için elzemdir. Makalenin ikinci yarısında çerezlere dair özel ve detaylı bir bölüm yer almaktadır.



3. Kişisel Verilerin Güvenliğinin Sağlanması:

Web sitesi işleticisi, toplanan kişisel verilerin hukuka aykırı olarak işlenmesini, erişilmesini ve veri güvenliğinin ihlal edilmesini önlemek için gerekli teknik ve idari tedbirleri almalıdır.

Bu idari tedbirlerin başında web sitesinin yönetimini üstelenen kişilerin KVKK farkındalığına sahip olduğunu kanıtlayıcı eğitimleri almış olmaları gerekmektedir.

Eğer web sitesi, kişisel verilerin işlenmesi için üçüncü taraf hizmet sağlayıcıları (veri işleyenler) kullanıyorsa, bu hizmet sağlayıcılarıyla KVKK'ya uyumlu bir şekilde hareket etmelerini sağlayacak sözleşmeler yapmalıdır. Bunun yanında olası risklere ilişkin yapılacak analizler önemli bir yer tutmaktadır.

Teknik tedbirler ise SSL sertifikaları, veri şifreleme, güvenlik duvarları, erişim kontrolleri ve benzeri güvenlik önlemlerini içerebilir.

4. Veri Sahibinin Haklarının Korunması

Veri sahipleri, kendi kişisel verileri üzerinde birtakım haklara sahiptir. Örneğin; verilerin işlenip işlenmediğini öğrenme, işlenmişse bilgi talep etme, işlenme amacını ve bunların amacına uygun kullanılıp kullanılmadığını öğrenme, yurt içinde veya yurt dışında aktarıldığı üçüncü kişileri bilme, yanlış veya eksik işlenmişse düzeltilmesini isteme, KVKK ve ilgili diğer kanun hükümlerine uygun olarak işlenmesini gerektiren sebeplerin ortadan kalkması halinde silinmesini veya yok edilmesini talep etme ve işlenen verilerin münhasıran otomatik sistemlerle analiz edilmesi sonucunda aleyhe bir sonucun ortaya çıkmasına itiraz etme hakkı gibi. Web sitesi, bu hakların kullanılabilmesi için gerekli mekanizmaları sağlamalı ve veri sahiplerinin taleplerine makul bir süre içinde yanıt vermelidir. Bunu başvuruların hızlıca alınarak değerlendirilmeye başlanabileceği KVKK'ya özel hazırlanmış bir başvuru formu ile gerçekleştirmeleri mümkündür.

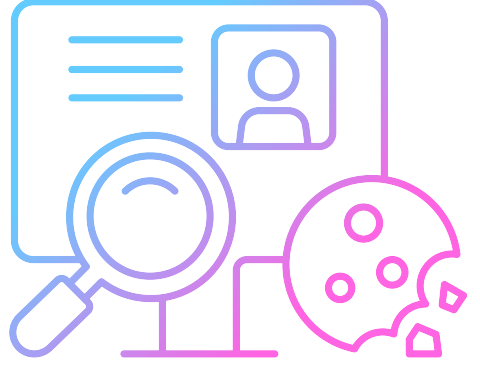
5. Veri ihlalleri:

Herhangi bir veri ihlali durumunda, web sitesi işleticisi, ihlalin niteliğine bağlı olarak ilgili kişilere ve Kişisel Verileri Koruma Kurulu'na ihalden kısa bir süre içinde bilgi vermekle yükümlüdür.

Web sitelerinin neden çerez (cookie) yönetimi platformuna ihtiyacı var?

Kullanıcıların kişisel verilerini işlerken onay istemek web siteleri için KVKK uyumluluğunun en önemli maddelerindedir. Bir web site yöneticisi, ziyaretçilerine web sitenizde kullandığı tüm çerezler hakkında bilgilendirme yapmakla yükümlüdür; ancak üçüncü taraf komut dosyalarını kullanmak için ayrıca ziyaretçinin onayına ihtiyaç duyulmaktadır.

KVKK ile uyumluluğu yakalamak için tarayıcı çerezlerini ve geriye kalan tüm çerezleri yönetebilmek çok fazla iş yükü getirirken, bolca zaman ve teknik beceri gerektirir. Bununla birlikte tarayıcı çerezlerini kullanan şirketlerin, veri konularını ve veri işleme hakkında bilgilendirmelerini ve buna uygun onay almaları açıkça zorunlu olarak belirtilmiştir.



Kısacası bir web sitesine sahipseniz ve aşağıdakilerden herhangi birini bile gerçekleştiriyorsanız çerez yönetimi platformuna (cookie management platform) ihtiyacınız vardır:

1. Davranışsal profil oluşturma ve otomatik karar verme
2. Kişisel verileri toplama, depolama, işleme ve bu kişisel verileri reklamcılık, yeniden pazarlama ve analiz gibi alanlarda kullanma
3. Yurtdışı veri aktarımı

Tüketicie ve son kullanıcıya yönelik çoğu işletme yasal veri işleme yükümlülüğüne uygun davranabilmek için kullanıcının onayını almalıdır. Bu sebeple KVKK'nın getirdiği yükümlülüklerle uyum sağlamak, idari para cezası riskini ortadan kaldırmak ve sağlıklı kişisel veri işlemek için çerez yönetimi platformu kullanmak bir ihtiyaçtır.

**Burak Özdemir, Avukat, CIPP/E,
ISO27001&27701LA,
Efilli, Chief Privacy Officer**



REKABET HUKUKU UYGULAMASINDA OTOMATİK KARAR VERME SİSTEMLERİ: FIRSATLAR VE RİSKLER



1.Giriş

Son yıllarda yapay zeka (AI) alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu gelişmeler, büyük dil modelleri (LLMs) gibi AI sistemlerinde yoğunlaşmıştır. LLM'ler, insan dilini anlamak ve üretmek için tasarlanmış AI sistemleridir. Özellikle, OpenAI tarafından geliştirilen ChatGPT, diyalog kurma, soruları yanıtlama ve insan yazımını taklit etme yeteneği ile tanınmaktadır.

Yapay zeka dil modelleri, araştırma makalelerinden hikâye anlatımına, hukuki belge hazırlamadan yargı kararlarına kadar geniş bir yelpazede kullanılabilir. Özellikle hukuk alanında, sözleşmeler, kanun metinleri, dava dilekçeleri gibi belgelerin hazırlanmasında ve analizinde büyük bir potansiyel sunmaktadır. Bu sistemler, büyük veri setlerinden öğrenerek dilin ve metnin yapısal özelliklerini anlama kapasitesine sahiptir.

2022 yılından itibaren, LLM'lerin karmaşık yazılı metinleri anlama ve yaratma yeteneklerinde dikkate değer bir ilerleme kaydedilmiştir.

AV. ÇİĞDEM G. OKKAOĞLU[1]



Bu ilerlemeler, hukuki belgeler gibi karmaşık dokümanların anlaşılması ve üretilmesine de uzanmaktadır.

Bu gelişmelerin özellikle hukuk alanında, otomatik karar verme (ADM) sistemlerinin kullanımını nasıl etkilediği önem kazanmaktadır. ADM sistemleri, özellikle hukuki belgeler gibi alanlarda, insan karar verme süreçlerini desteklemek ve hatta bazı durumlarda yerine geçmek için kullanılmaktadır. ADM'nin kullanımı, sadece özel şirketlerle sınırlı değil, aynı zamanda kamu sektöründe de, özellikle rekabet hukuku gibi alanlarda, idari karar alma süreçlerine teknoloji entegrasyonu şeklinde görülmektedir.[2] ADM, hem kamu hem de özel sektördeki karar alma süreçlerine kademeli olarak entegre edilmektedir.[3]

ADM, en temelinde, "algoritmik olarak kontrol edilen, otomatik karar verme veya karar destek sistemleri, kararların başlangıçta kısmen veya tamamen başka bir kişiye veya kurumsal varlığa devredildiği süreçleri" ifade etmektedir.[4]

Asıl dikkat edilmesi gereken, kararın kendisinin değil, uygulanmasının veriye dayalı, algoritmik olarak kontrol edilen bir sisteme devredilmesidir.

Ayrıca, bugünün tanımlarına göre AI olarak kabul edilmeyen sistemler, örneğin basit kural tabanlı analiz prosedürleri bile, risk değerlendirme için skorlama sistemleri şeklinde, insanların hayatları üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilmektedir.

ADM sistemlerinin yükselişi, özellikle hesap verebilirlik mekanizmaları açısından farklı soruları beraberinde getirmektedir. ADM sistemleri, prosedürel kurallar ve ilkeleri dikkate alarak entegre edildiğinde, hem usul hukuku ile ilgili düşünceler hem de maddi haklar açısından zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Rekabet hukuku uygulamasında ADM'nin analizinin yapılması ve rekabet otoriteleri için usul hukuku ilkeleri açısından ana zorlukların ele alınması, bu nedenle kritiktir.[5] Bu bağlamda, Avrupa'daki rekabet otoriteleri tarafından geliştirilen bilgisayarlı araçlara dair projeler, ADM sistemlerinin rekabet hukuku uygulamalarında hangi unsurlardan faydalanabileceği ve ADM sistemlerinin rekabet hukukunda kullanılması sürecinde karşılaşılan zorluklar genel bir perspektiften incelenecektir.

2.ADM'lerin Sunduğu Fırsatlar

Rekabet otoriteleri, rekabet hukukunun ihlal edilip edilmediğini belirlemek için çeşitli araçlara sahiptir. Bu araçlar, geleneksel olarak "reaktif tespit yöntemleri" ve "proaktif tespit yöntemleri" olmak üzere iki ana kategoride incelenmektedir.[6] Reaktif yöntemler, üçüncü taraflardan gelen bilgi ve kanıtlara dayanırken; proaktif yöntemler, rekabet otoritelerinin kartelleri tespit etmeye yönelik girişimlerini içermektedir. Bu bölümde, rekabet otoritelerinin uygulama araçlarının nasıl geliştirildiği ve bu araçların modern veri odaklı ekonomilere uyum sağlama potansiyelleri ile beraberinde getirdiği fırsatlar ele alınacaktır.



Bilindiği üzere, rekabet otoriteleri, halihazırda mevcut ihlalleri tespit etmek için çeşitli araçlardan yararlanmaktadır. Pişmanlık programları ve ihbar/şikâyet mekanizmaları, geleneksel soruşturma yöntemleri gibi reaktif araçlar, ihlallerin belirlenmesinde kritik rol oynayan geleneksel araçlardır. Öte yandan, piyasa analizleri ve empirik ekonomik analizler içeren proaktif yöntemler, otoritelerin hareket alanını genişletmekte ve geleneksel metotlarla tespit edilmesi mümkün olmayan ihlallerin tespit edilmesinin önünü açmaktadır. Bu yöntemler, rekabet otoritelerinin piyasayı sürekli gözlemlemelerine ve potansiyel ihlalleri önceden saptamalarına olanak tanımaktadır. Faydaları çok olduğu gibi, bu yöntemlerin hayata geçirilmesi de önemli zorlukları beraberinde getirmektedir.[7]

Gelişen teknolojik sistemler, rekabet hukukunu daha etkin bir şekilde uygulamak için otoritelere yeni fırsatlar sunmaktadır.[8] Nitekim yeni ihlal tiplerinin de ortaya çıkmasıyla otoritelerin de bilgisayarlı antitröst alanına artan ilgisi ortadadır.[9] İtalyan Rekabet Otoritesi'nin e-ticaret platformlarından veri toplamak ve sıralama algoritmalarını izlemek için geliştirdiği pilot projeden Yunanistan Rekabet Komisyonunun Fiyat İzleme Birimi'ne kadar birçok örnek, ADM araçlarının rekabet otoriteleri tarafından nasıl kullanıldığını göstermektedir. Bu araçlar, algoritmaların ve pazar dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak rekabet ihlallerinin proaktif olarak tespit edilmesine yardımcı olmaktadır. [10]

ADM araçlarının kullanımı, rekabet otoritelerine piyasa eğilimlerini ve fiyat değişikliklerini zaman serileri (time series) üzerinden izleme imkânı tanırken, aynı zamanda algoritmik iş birliği (algorithmic collusion) gibi rekabet karşıtı davranışların belirlenmesinde yeni yöntemler sunmaktadır. İspanya Rekabet Otoritesi, kamu ihalelerinde verilecek teklifleri manipüle etmek üzere kurulan kartelleri tespit etmek için karmaşık istatistiksel ve ekonometrik teknikler uygulamaktadır. OECD Raporu'na göre, İspanyol biriminde daha karmaşık istatistiksel ve ekonometrik teknikler, ağ analizi ve gözetimli ve gözetimsiz makine öğrenme yöntemleri uygulanmaya başlanmıştır. Fountoukakos'a göre bu yöntemler, özellikle veri yoğunluğu yüksek olan kamu ihalelerinde teklif manipülasyonu kartellerini tespit etmek için kullanılmaktadır. [11]



Kartellerin Proaktif Tespitinde İspanya Örneği[12]



İspanya Ulusal Piyasalar ve Rekabet Komisyonu (CNMC), dijital dönüşümün getirdiği zorluklara cevap vermek ve rekabet hukukunu etkin bir şekilde uygulamak amacıyla çeşitli yenilikçi adımlar atmaktadır. Bu bağlamda, ihale süreçlerinde kartelleşme eylemlerini tespit etmek ve önlemek için geliştirilen Ekonomik İstihbarat Birimi (EIU) üzerinden örnek bir vaka incelemesi aşağıda aktarılmaktadır.

CNMC, 2018 yılında Ekonomik İstihbarat Birimi'ni (EIU) kurmuştur. Bu birim, algoritmalar ve yapay zeka gibi dijital tekniklerden yararlanarak rekabet karşıtı davranışları tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur. EIU, çok disiplinli bir ekip tarafından yönetilmekte olup; ekonomi, hukuk, istatistik, matematik, bilişim teknolojileri ve veri koruma alanlarında uzmanlaşmış profesyonellerden oluşmaktadır.

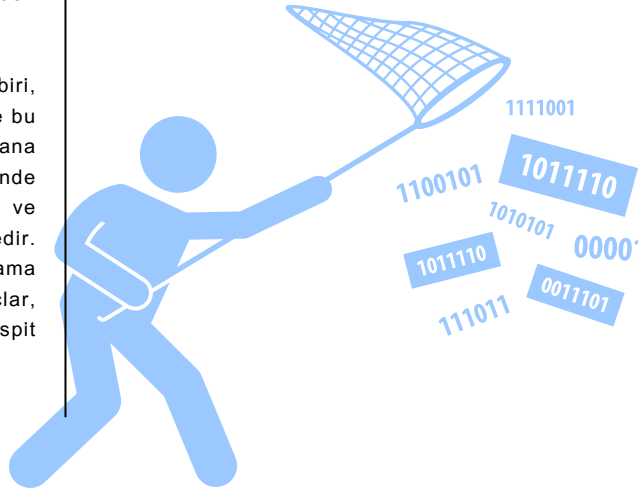
EIU'nun temel faaliyetlerinden biri, kamuya açık ihale verilerini toplamak ve bu verileri işlemektir. 2015 yılından bu yana CNMC, kamu ihale veritabanı üzerinde çalışmalar yürütmekte, veri çıkarma ve temizleme algoritmaları geliştirmektedir. EIU, bu verileri kullanarak çeşitli arama araçları geliştirmiş ve bu araçlar, ihalelerde olası usulsüzlüklerin tespit edilmesine yardımcı olmaktadır.

Son zamanlarda, EIU kaybedilen teklifler (losing bids) üzerine de veri toplayarak, bu verileri makine öğrenimi teknikleriyle analiz etmeye başlamıştır. Bu yaklaşım, kartelleşme şemalarını ve rekabet karşıtı durumları önceden tahmin etmeye yönelik modeller geliştirilmesine olanak tanımaktadır. EIU ayrıca, şirketler, sektörler ve şirket liderleri arasındaki ilişkileri analiz etmek için graf veritabanları oluşturmayı planlamaktadır. Bu veritabanları, potansiyel olarak kartel oluşturabilecek şirket veya birey gruplarını önceden belirleme yeteneğini artırmaktadır.

EIU, Açık Kaynak İstihbaratı (OSINT) ve İnsani İstihbarat (HUMINT) araçlarını da kullanarak, ilgili organizasyonlar ve kişiler hakkında daha doğru bilgiler elde etmekte ve bu kişilerin şirketler üzerindeki kontrol derecelerini belirlemektedir.

**ECONOMIST
INTELLIGENCE**

EIU



CNMC'nin Ekonomik İstihbarat Birimi, ihale süreçlerinde kartelleşme gibi rekabet karşıtı davranışların tespit edilmesinde ve soruşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu birimin çalışmaları, dijital araçlar ve yenilikçi teknikler kullanılarak kartel vakalarının ex officio tespitini artırmış ve böylece rekabet hukukunun etkin uygulanmasında yeni bir dönem başlatmıştır.

Bu örnekte de aktarıldığı üzere, yapay zekanın ve yapay zekaya da temel teşkil eden makine öğrenmesi gibi teknolojilerin kullanımı, esas olarak bir rekabet hukuku ihlalinin keşfi ve soruşturulması ile ilgilidir. Bu teknolojiler, rekabet hukukunun ihlal edilip edilmediğinin belirlenmesinde kritik bir rol oynayarak, ihlallerin daha etkin bir şekilde tespit edilmesini ve soruşturulmasını sağlamaktadır. Bu gelişmeler, rekabet otoritelerinin geleneksel yöntemlerle ulaşamayacağı derinlikteki veri analizleri yapabilmesine olanak tanıyarak, rekabet hukukunu daha etkin bir şekilde uygulama kapasitelerini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu sebeple dünya genelinde pek çok rekabet otoritesi bu alandaki çalışmalarını yoğunlaştırmaktadır.[13]



3.ADM'lerin Getirdiği Riskler

Teknolojik ilerlemeler, rekabet hukukunun uygulanmasında yeni kapasiteler ve yöntemler sunarken, bu araçların kullanımının potansiyel riskleri üzerinde de durulmalıdır. Algoritmalar ve yapay zeka sistemleri, insan önyargısından bağımsız olarak objektif kararlar sunma potansiyeline sahipken, bu sistemlerin kendi içinde barındırdığı önyargılar ve algoritmik hatalar, rekabet karşıtı davranışların sehven teşvik edilmesine yol açabilecektir.

Rekabet otoritelerinin karşılaştığı teknolojik dönüşüm, rekabet hukukunun uygulanmasını daha etkin hale getirme potansiyeline sahiptir. Ancak, bu yeni teknolojilerin kullanımı, veri gizliliği ve algoritmik şeffaflık gibi yeni hukuki ve etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu yeni araçların sorumlu bir şekilde kullanılması, uygun yasal ve etik düzenlemelerin yapılması gerektiğini de göstermektedir.

Özellikle, algoritmik karar verme sistemlerinin artan kullanımı, rekabet hukukunu modern ekonomik yapılar içinde daha etkili bir şekilde uygulamak için önemli bir araç haline gelmiştir. Bu araçların geliştirilmesi ve uygulanması sırasında, şeffaflık, hesap verebilirlik ve adil yargılama hakkı gibi temel hukuki ilkelerin korunması esas alınmalıdır.

ADM sistemlerinin rekabet hukuku uygulamalarında karşılaştığı niceliksel ve niteliksel zorluklar, özellikle veri kalitesi ve veri önyargıları bağlamında ele alınmaktadır. ADM sistemlerinin rekabet hukuku uygulamalarında sağladığı niceliksel zorluklar oldukça önemlidir.



Bu sistemler, kamu ve özel sektörün veri tabanlarından elde edilen büyük miktarda bilgiyi hızlı bir şekilde işleyebilmektedir. Özellikle bankacılık, enerji ve dijital pazarlar gibi hızlı karar vermenin kritik olduğu alanlarda, ADM sistemleri, piyasa koşullarına hızla tepki verme ve bu koşulları düzenleyici müdahalelerle etkileme kapasitesini artırmaktadır. Ancak, kullanılan verilerin eksiksiz olup olmadığı sorunu, ADM süreçlerinin sonuçlarını çarpıtabilmektedir. Politik bilimler ve sosyoloji araştırmalarında belirtildiği gibi, örneklem önyargısı, özellik önyargısı ve etiket önyargısı gibi veri toplama fenomenleri bu sorunlara neden olabilmektedir.[14]

Diğer taraftan, ADM sistemlerinin niteliksel etkileri, insan tarafından manuel analizin mümkün olmadığı ya da yoğun emek gerektirdiği veri setlerini analiz etme ve karşılaştırma yeteneği ile ortaya çıkmaktadır. Bu sistemler, mevcut analitik sonuçlarla önceki analitik sonuçlar arasında karşılaştırmalar yaparak arama sonuçlarını iyileştirmek için programlanabilmektedir. İnsan aklıyla ve manuel metotlarla bunun yapılması oldukça zaman alıcı ve zorlayıcıdır.

Analizlerin zaman değerinin de olduğu göz önünde bulundurulduğunda, zamanında etkin bir şekilde yapılamayan bir analizin faydasız hale geleceği de açıktır. Rekabet hukukunda, bu tür analizler, piyasa analizlerinde geçmişe yönelik incelemeler özelinde faydalı olabilmektedir, ancak birleşme simülasyonu gibi geleceğe dönük analizler gerektiren çalışmalar için bu metotların uygulanması görece zordur.

Öte yandan literatürde, "otomasyon önyargısı" olarak adlandırılan bir olgudan bahsedilmekte, bu durumda insanların, otomatik sistemlerden gelen girdileri yalnızca insan analizlerinden daha ikna edici bulma eğiliminde oldukları belirtilmektedir.[15] Dolayısıyla ADM teknolojileri, daha fazla veriyi dikkate alma imkânı sunarak insan karar verme süreçlerini iyileştirirken, aynı zamanda bilgilenme mekanizmasını yapılandırarak insan takdirini şekillendirmekte, sınırlamakta veya kısıtlayabilmektedir. İnsan eliyle tasarlanan otomatik karar verme araçları, insanın karar verme mekanizmasını kendisi için belirlenen sınırlar dahilinde destekleme misyonunun bir adım ötesine giderek insan kararlarının yönünü etkiler hale gelmektedir. Bu yönüyle bu husus oldukça ilginçtir.

ADM sistemlerinin rekabet hukuku uygulamalarındaki kullanımı, veriye dayalı karar verme süreçlerini insan analizlerine kıyasla daha etkin hale getirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, bu teknolojilerin getirdiği önyargılar, karar verme sürecinin doğruluğunu ve hakkaniyetini yukarıda da açıklandığı üzere tehlikeye atabilmektedir. Özellikle, AB hukukunun gerektirdiği "özen yükümlülüğü" gibi yasal ilkeler, karar vermeden önce tüm ilgili gerçeklerin tam ve tarafsız bir değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yükümlülük, karar vericinin, bireysel bir durumun tüm ilgili yönlerini dikkatlice ve tarafsız bir şekilde incelemesini ve kararlarını buna göre gerekçelendirmesini gerektirmektedir.



Hofmann[16] da çalışmasında Avrupa Birliği (AB) kamu hukuku kapsamında otomatik karar verme sistemlerinin ve siber delegasyonun kullanımına yönelik tasarım sorularını ve hukuki zorlukları ele almakta; ADM sistemlerinin teknik tasarımı ve veri tabanlarıyla olan ilişkileri, insan karar verme unsurlarıyla olan etkileşimleri ve sonrasında etkin yargısal koruma olanakları sağlamak için gereken hesap verebilirlik mekanizmaları gibi konulara dikkat çekmektedir.

ADM sistemlerinin AB idari hukukunun genel prensiplerine ve özel yasal gereksinimlerine uygun şekilde nasıl tasarlanıp uygulanabileceğinin sorgulandığı çalışmada, ADM teknolojisinin, insan karar verme süreçlerine nasıl entegre edileceği hususunu ve hesap verebilirlik mekanizmalarının nasıl sağlanacağına ilişkin sorunları tartışmaktadır. Ayrıca, ADM sistemlerinin yasal düzenlemelerle nasıl uyumlu hale getirilebileceği ve karar verme süreçlerinde hangi aşamalarda kullanılacağı üzerine önerilerde bulunmaktadır.

Hofman'a göre, ADM'nin kamu karar verme süreçlerine entegrasyonu, bilgi erişimini ve ileri hesaplama gücünü artırarak karar verme süreçlerine fayda sağlamakla birlikte, bireysel hakların azalması, hesap verebilirliğin düşmesi ve potansiyel işlevsizlikler gibi riskler de getirebilmektedir. ADM teknolojisinin idari süreçlere entegrasyonu sürecinde, tasarım sorularının ele alınması bu bağlamda olmazsa olmaz bir aşamadır.[17]



4.Sonuç ve Öneriler

Dijital dönüşüm, rekabet hukukunun uygulanması alanında devrim yaratma potansiyeline sahipken, bu yeni teknolojilerin getirdiği faydalar kadar, karşılaşılabilecek riskler ve zorluklar da göz ardı edilmemelidir. Rekabet otoriteleri, ADM sistemleri ve diğer teknolojik araçların, daha fazla veriyi daha çeşitli kaynaklardan toplayıp, insan analizinden çok daha hızlı işleyebilmeleri sayesinde iç verimliliklerini artırabilecek güçlü araçlar sağlayabileceğini anlamış görünmektedir. Dünya genelindeki rekabet otoriteleri, yapay zeka ve makine öğrenimi çözümleri ile denemeler yapmaktadır. Bu tür dijital birimler ve pilot projeler, rekabet hukuku uygulayıcılarının yakın gelecekte bu tür araçlara giderek daha fazla güvenmesini beklemek için makul sebepler sunmaktadır. Şu anda bu yönde ilk adımlar atılmış olsa da, teknolojinin rekabet dinamiklerini ve pazar katılımcılarının etkileşimlerini daha iyi anlamada sunduğu olanaklar göz ardı edilemez.

ADM sistemlerinin rekabet hukuku uygulamasının belirli aşamalarına entegrasyonu, bu araçların programlanmasının hukuki ilkelerle uyumlu olmasını gerektirir. Örneğin, savunma hakkının kullanımı, dosyaya erişim ve makul bir karar hakkı gibi temel hakların, yüksek hacimli veri işleme dayalı otomatik karar verme süreçlerinde de korunması sağlanmalıdır. Yeni teknolojilerin, mevcut hesap verebilirlik mekanizmalarını etkileyebileceği potansiyel sonuçlar arasında yer almaktadır. Bu makale, otomasyon önyargısının sonucu olarak takdiri kararların doğasının değişebileceği riskini ve makul karar standardına uyum ihtiyacını gündeme getirmiştir.

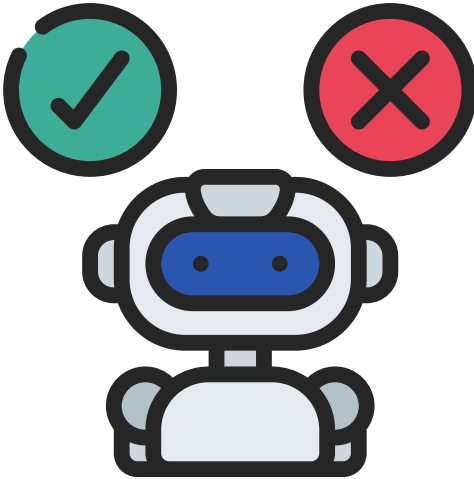
Rekabet otoriteleri, teknolojinin sunduğu olanaklardan faydalanırken, aynı zamanda karar verme süreçlerinde hukuki ilkeler ve standartlara uygun hesap verebilir araçlar geliştirilmesinin zorunluluğunun farkında olmalıdır.

Rekabet hukukunu koruma ve geliştirme misyonu, sadece yasal ve teknik düzenlemelerle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda bu araçların toplumsal etkileri ve geniş çaplı kabulü üzerine de odaklanmalıdır. Rekabet otoriteleri, teknolojinin getirdiği yenilikleri halkın yararına nasıl kullanabileceğini sürekli olarak değerlendirmeli ve bu süreçte kamuoyu ile şeffaf ve açık bir diyalog içinde olmalıdır. Bu yaklaşım, teknolojik yeniliklerin rekabet hukukunun temel amaçlarına hizmet etmesini sağlayacak ve aynı zamanda bu yeniliklerin toplumun daha geniş kesimleri tarafından anlaşılmasına ve benimsemesine yardımcı olacaktır.

Dolayısıyla, rekabet otoriteleri, teknolojiyi benimserken aynı zamanda bu teknolojilerin etik ve hukuki çerçeveler içinde nasıl yönetileceğine dair açık politikalar ve yönetmelikler geliştirmeli, bu süreçte multi-disipliner bir yaklaşım benimsemelidir. Veri bilimcileri, ekonomistler ve hukukçular arasındaki iş birliği, bu yeni araçların hem teknik hem de hukuki anlamda doğru şekilde tasarlanıp uygulanmasını sağlamak için kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, bahse konu sistemlerin getirdiği önyargılar ve veri kalitesi sorunları göz ardı edilmemelidir. Rekabet otoriteleri, bu tür sistemlerin doğru ve adil bir şekilde çalışmasını sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapmalı ve sürekli olarak bu sistemleri değerlendirmelidir. Bu, hem teknolojik olanaklardan yararlanmayı maksimize ederken hem de rekabet hukukunun sistemini bozabilecek olumsuz etkileri en aza indirme şansı verecektir.

Yapay zeka ve ADM sistemleri, rekabet hukukunun uygulanmasında önemli bir rol oynayabilecektir. Ancak, bu sistemlerin etkili bir şekilde entegrasyonu, hukuki ilkelerle tam bir uyum içinde olmalıdır. Rekabet otoriteleri, teknolojinin potansiyelinden yararlanırken, bireylerin usule ilişkin hak ve yükümlülüklerini de göz önünde bulundurarak dengeli bir yaklaşım sergilemelidir. Bu dengeli yaklaşım, hem teknolojik gelişmelerin avantajlarından maksimum fayda sağlamak hem de adil bir yargı sürecini garanti altına almak için kritik öneme sahiptir.



Dipnot ve Kaynakça

- [1] Günay Erdoğan Avukatlık Bürosunda Ortak Avukat olarak çalışmaktadır. Rekabet Kurumunda rekabet uzmanı olarak görev yapmıştır.
- [2] Herwig C.H. Hofmann, An Introduction to Automated Decision Making (ADM) and Cyber-Delegation in the Scope of EU Public Law, Indigo Working Paper, (2021).
- [3] Jennifer Cobbe, Michelle Seng Ah Lee, and Jatinder Singh, Reviewable Automated Decision-Making: A Framework for Accountable Algorithmic Systems (ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT 21), Virtual Event (March 1–10, 2021), <https://doi.org/10.1145/3442188.3445921>).
- [4] ALGORITHMWATCH, AUTOMATING SOCIETY: TAKING STOCK OF AUTOMATED DECISION-MAKING IN THE EU (A Report by AlgorithmWatch in Cooperation with Bertelsmann Stiftung, Supported by the Open Society Foundations), (2019), 148, https://algorithmwatch.org/wp-content/uploads/2019/01/Automating_Society_Report_2019.pdf, Erişim Tarihi: 07.04.2024.
- [5] Marcela Mattiuzzo and Henrique Felix Machado, Algorithmic Governance in Computational Antitrust—a Brief Outline of Alternatives for Policymakers, 2 STAN. COMPUT. ANTITRUST 23 (2022); Thibault Schrepel, Computational Antitrust: An Introduction and Research Agenda, 1 STAN. COMPUT. ANTITRUST 1 (2021), dn. 8.
- [6] OECD, Roundtable on Ex Officio Cartel Investigations and the Use of Screens to Detect Cartels, DAF/COMP(2013)14 (November 4, 2013), [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2013\)14/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2013)14/en/pdf), Erişim Tarihi: 06.04.2024.
- [7] Hofmann, Herwig C.H. and Lorenzoni, Isabella, Future Challenges for Automation in Competition Law Enforcement (May 8, 2023). University of Luxembourg Law Research Paper No. 2023-01, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4492609> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4492609>

[8] Cary Coglianese & Alicia Lai, Antitrust by Algorithm, 2 STAN. COMPUT. ANTITRUST 1, 10-11 (2022)

[9] Computational Antitrust First Annual Conference: Exploring Antitrust 3.0 (Transcript of the Conference on 13, 14 and 15 December 2021. Thibault Schrepel and Teodora Groza, The Adoption of Computational Antitrust by Agencies: 2nd Annual Report (June 15, 2023). Stanford Computational Antitrust 55 (2023), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4476321>.

[10] Computational Antitrust First Annual Conference: Exploring Antitrust 3.0 (Transcript of the Conference on 13, 14 and 15 December 2021. Thibault Schrepel and Teodora Groza, The Adoption of Computational Antitrust by Agencies: 2nd Annual Report (June 15, 2023). Stanford Computational Antitrust 55 (2023), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4476321>.

[11] Kyriakos Fountoukakos, Interview with María Luisa Tierno Centella (CNMC) by Kyriakos Fountoukakos (Herbert Smith Freehills) (3rd Cartels Workshop: An advanced seminar on substantive and procedural EU developments Workshop I - Substantive Issues, Wednesday 19 January 2022 – Concurrences).

[12] Thibault Schrepel and Teodora Groza, The Adoption of Computational Antitrust by Agencies: 2nd Annual Report (June 15, 2023). Stanford Computational Antitrust 55 (2023), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4476321>, p. 143-147.

[13] Bu alanda rekabet otoritelerinin en güncel çalışmalarını incelemek için bkz. Schrepel, Thibault and Groza, Teodora, The Adoption of Computational Antitrust by Agencies: 2nd Annual Report (June 15, 2023). 3 Stanford Computational Antitrust 55 (2023), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4476321>.

[14] Hofmann, Herwig C.H. and Lorenzoni, Isabella, Future Challenges for Automation in Competition Law Enforcement (May 8, 2023). University of Luxembourg Law Research Paper No. 2023-01, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4492609> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4492609>.

[15] Karen Yeung, Why Worry about Decision-Making by Machine, in ALGORITHMIC REGULATION 25, 21-48 (Karen Yeung & Martin Lodge, eds., Oxford University Press 2019), with reference to LJ Sktika, K Moiser, MD Burdick, Accountability and Automation Bias 52 INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMAN-COMPUTER STUDIES 701 (2000).

[16] C. H. Hofmann, Law Working Paper Series Paper number 2021-008, "An Introduction to Automated Decision Making (ADM) and Cyber-Delegation in the Scope of EU Public Law", 2021.

[17] C. H. Hofmann, Law Working Paper Series Paper number 2021-008, "An Introduction to Automated Decision Making (ADM) and Cyber-Delegation in the Scope of EU Public Law", 2021.

Bilişim Teknolojileri Sektöründeki Sözleşmeleri Hukuki Nitelikleri ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunların Çözümü

Av.Cansu ADAM

Bilişim teknolojileri sektörüne ilişkin sözleşme metinlerinin hazırlanması ve süreçlerinin doğru bir şekilde yürütülebilmesi için madde metinlerinin sui generis olarak revize edilmesi oldukça önemli olabilmektedir. Bilişim sektöründe en sık kullanılan sözleşmelerin başında Yazılım Geliştirme, Lisans, SaaS Sözleşmeleri, Sızma Testi Sözleşmeleri, Veri Kurtarma Hizmet Sözleşmeleri, Patent, Faydalı Model Ve Endüstriyel Tasarım Lisansı Sözleşmeleri gelmektedir.

Bahse konu taraflar arasındaki sözleşmeler özel hukuk hükümlerine tabi bir sözleşmedir. Özel hukuk sözleşmelerinde sözleşme özgürlüğü ilkesi geçerli olup, bu ilke sözleşme yapma, sözleşmenin diğer tarafını seçme, sözleşmenin içeriğini düzenleme, sözleşmenin şeklini seçme gibi özgürlüklerin yanında sözleşmeyi ortadan kalma özgürlüğünü de kapsar. Taraflar, kanunlardaki istisnalar dışında sözleşmeyi diledikleri gibi ortadan kaldıracırlar. Taraflardan birinin sözleşmeyi tek taraflı olarak feshi ile fesih hüküm ve sonuçlarını doğurur ve bu noktada ancak feshin haklı ya da haksız olduğu ileri sürülebilir.

Bilişim sektöründe ise işin niteliğine göre, tarafların borçlarını yerine getirmeleri sonrasında ya da taraflarca belirlenmiş süre bitiminde şeklinde sona erebilir. Ancak; taraflar arasında halen yürürlükte olan bir sözleşme, erken feshedilmek isteniyor ve karşı tarafa tazminat ödemek istenmiyorsa, feshi isteyen tarafın fesih iradesinin haklı bir sebebe dayanması gerekmektedir. Sözleşmelerde taraflardan birinin herhangi bir sebep göstermeksizin sözleşmeyi tek taraflı olarak fesih etme hakkına sahip olduğu kararlaştırılrsa dahi sözleşme ile taraflara tanınan bu hakkın da yasaya ve iyiniyet kurallarına uygun bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Haklı sebeple fesih beyanında karşı tarafa ulaştığı andan itibaren sonuçlarını doğurduğunu ve taraflar arasındaki sözleşmeyi ileriye etkili olarak sona erdirdiğini unutmamak gerekir.





Bilişim Sektöründe sıklıkla hazırlanan penetrasyon, pentest veya bir diğer adıyla sızma testi sözleşmelerinin hazırlanmasında uygulamada büyük hata ve eksikler bulunmaktadır. Şöyle ki, Penetrasyon sözleşmeleri özel olarak Borçlar Kanunu'nda yer almadığı için kanunun emredici hükümlerine aykırı olmamak üzere tarafların karşılıklı mutabakatıyla özgürce hazırlanabilmektedir.

Dolayısıyla sözleşmelerdeki hükümler üzerinde revizeler kolaylıkla yapılabilir. Bu doğrultuda Penetrasyon Testine yönelik bir sözleşme yapılacaksa bilhassa hizmetin öğrenme, denetim ve test aşamasına ilişkin süreleri gözden geçirilmeli, test kapsamına dahil olacak cihazlar, uygulamalar, IP numaraları, uygulanacak testler, internet ya da kurum networkü belirleyici hükümleri gözden kaçırılmamalıdır.

Uygulamaya baktığımızda bilişim sektörüne yönelik hazırlanan sözleşmelerde veya şartnamelerde kaynak kodunun devrine/ teslimine ilişkin maddeler özensiz olarak düzenlenmekte; hatta çoğu zaman matbu hükümler üzerinden devam edilmektedir. Oysaki kaynak kodların devir ve teslimi iki taraf içinde çok önemlidir. Yazılımcı genellikle müşterisine (iş sahibine) kaynak kodu yerine nesne kodunu devretmek istemektedir. Zira kurulan sistemin teknik dokümantasyonunun ve yazılım kaynak kodlarının yazılımcının know how'u olması nedeniyle telif ve mali haklar açısından önemli olabilmektedir.

Ancak müşteri ise; yazılımı sipariş eden ve bunun bedelini ödeyen taraf olduğunu dolayısıyla da yazılımı güncel olarak kullanabilmesi için gerekli kaynak kodlarına sahip olması gerektiği, kaynak kodlarının verilmemesi durumunda, ortaya çıkacak olan güncel ihtiyaçların uyarlanabilmesi için yazılım sahibine sürekli olarak bağlı kalacağı, her defasında teknik destek için bedel ödemek zorunda bırakılacağı gerekçesiyle kaynak kodunun devrini istemektedir.





Dolayısıyla bu gibi hallerde taraflar sözleşme maddeleri üzerinde anlaşma sağlayamamakta hatta bazen iş başlamadan sona ermektedir.

Peki ne yapılmalıdır? Kanımca yazılım sahibinin haklarını da güvence altına almak için gerekirse ayrı bir sözleşme (escrow sözleşmesi) yapılması talep edilmelidir ki escrow sözleşmesi yazılım sahibinin haklarını büyük ölçüde korumaktadır. Yine sözleşmede veya şartnamede kaynak kodların tüm mali ve manevi hakları (geliştirme yapma, işleme, yayma, 3. Kişilerle paylaşma, satma) gibi konularda hak sahipliğinin tespitinin yapılması gerekmektedir. Örneğin eğer yazılımcı yazılım ürünü kodlarının müşteriye teslim edecekse de ancak bu kodları sadece kendi iç işlemleri için kullanabileceğini, herhangi başka bir kuruluşa, kullandramayacağını, satamayacağını, devredemeyeceğini veya değiştirerek satmasından veya kullanmasından sorumlu olacağı vs. gibi benzeri hükümlerle sınırlandırılmalıdır.

Aksi halde ülkemizde patent koruması altında olmayan kaynak kodları yazılım sahibine hem maddi hem de manevi olarak zarar görmesine neden olabilecektir.

Veri Kurtarma hizmetlerine ilişkin sözleşme hükümlerinde ise bazen durum oldukça karmaşık bir hal alabilmekte; özellikle veri kurtarma işlemi sonrası sözleşmeye ilişkin kurtarılan verilerin oranının tespitinde ve hizmet veren firmaya ödenecek ücret noktasında anlaşmazlıklar çıkabilmektedir.

Verilerin kurtarıp kurtarılamayacağı hususunda yapılan (genellikle ücretsiz) analiz sonrası belirli bir oran üzerinden anlaşma sağlanmakta ve kurtarılan veriler teslim edilerek firmaya ödeme yapılmaktadır. Ancak bazen iş bitiminde hizmet talebinde bulunan taraf, işe yaramayan verilerin kurtarıldığı dolayısıyla verilerin teslim edilmediği gerekçesiyle ödeme yapmaktan kaçınabilmekte; bazen de hizmet veren taraf karşı tarafın bilinirliğine güvenip ödeme almadan verileri teslim edilebilmektedir. Ve sonrası hukuki karmaşa...





Taraflar arasında uyuşmazlık çıktığında, veri kurtarma işleminin yapılıp yapılmadığı, yapıldıysa ne kadarnın yapıldığı, veri kurtarma hizmeti veren firmanın sözleşme kapsamında gerçekleştirdiği işin sözleşme fiyatlarının ne olduğu, götürü olarak hesaplanması gereken tutarın ne olduğu, kullanılan yöntemin özelliklerine göre bedelinin ne olduğu vs. gibi sorunların önce tespiti gerekecektir. Yine hizmet sağlayan firmanın söz konusu veri kurtarma hizmetini başarıyla gerçekleştirmek için tüm çabaların sarf edip etmeyeceği ve sistemden ne kadar veri kurtarılacağına ilişkin garantisini verip veremeyeceği noktasında da özellikle durulması gerekecektir.

Dolayısıyla taraflar arasındaki sözleşmenin niteliği ücret anlaşmasının muacceli yetinde önemli olacağı için sözleşme maddelerine ilişkin oldukça dikkatli olunması gerekmektedir.

Bilişim Teknolojileri Sektörüne yönelik sözleşmeler teknik hususları barındırması nedeniyle diğer tip sözleşmelere nazaran sözleşme aşamalarının belirlenmesi noktasında hem müşteri hem de sektördeki şirket için oldukça önemli olabilmektedir. Teknik hükümlerle ilgili sui generis sözleşmeler hazırlanmasında kanunen bir engel olmadığından Türk hukukundaki sözleşme serbestisi ilkesinden yararlanılarak sözleşmedeki menfaatlerin güçlü bir şekilde korunması mümkün olabilecektir.



YAPAY ZEKA

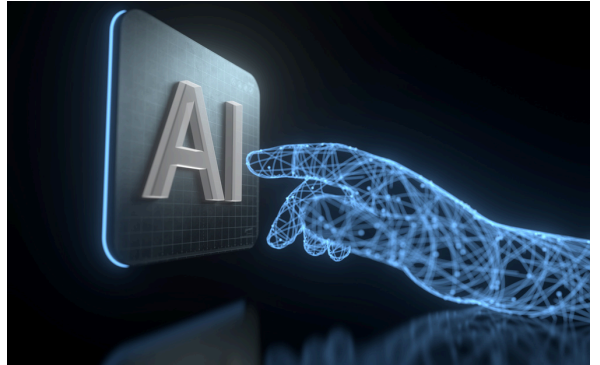
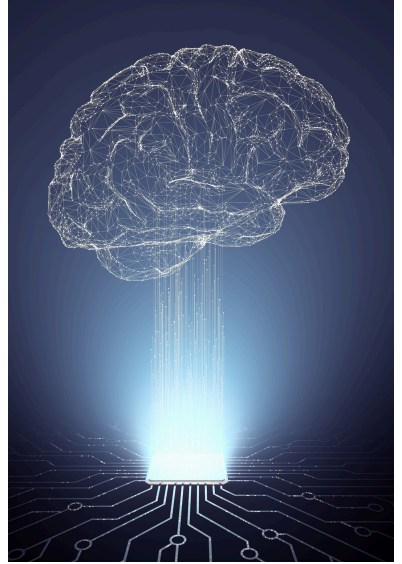
AV. ONAT PEHLİVAN

Yapay Zekâ Kavramı ve Tanımı

Yapay zekâ bir terim olarak ilk kez 1956'da John McCarthy tarafından Dartmouth'taki bir konferansta kullanılmıştır[1]. O günden günümüze kadar yapay zekâ kavramının kapsamı ve tanımı değişiklikler göstermiş, uzun zaman boyunca salt bir bilim kurgu teriminden ibaretken teknolojik ilerlemeler doğrultusunda somut bir gerçek ve kaçınılmaz bir gelecek haline gelmiştir.

Yapay zekâ teriminin ilk tanımı yine terimi üreten kişi olan McCarthy tarafından terimin ilk kez kullanıldığı konferansta yapılmıştır. McCarthy, YZ'yi "bir makinenin insan davranışlarını sergileyecek şekilde davranmasını sağlama çabaları" şeklinde tanımlamıştır[2]. Bir diğer daha güncel tanıma göre ise YZ; bilgisayar programları tarafından gerçekleştirilen işlemleri, insanların zekasına atfedilen şekillerde, gözlemleyebilir, öğrenebilir ve düşünebilir hale getiren bilgisayar sistemleri şeklinde ifade edilmektedir[3].

Bu tanımlar doğrultusunda YZ kavramının çeşitli tanımlarında öne çıkan noktaların insan benzeri davranışlar sergilemek veya kendi kendine öğrenebilmek unsurları olduğu anlaşılmaktadır.



Yapay Zekâ Türleri

Yapay zekâ kavramı tarihsel gelişimi bakımından irdelendiğinde; potansiyeli, teknik metotları ve pratikte yaratabileceği olumlu veya olumsuz sonuçlar bakımından günümüze kadar büyük bir evrim geçirmiştir[4]. Literatürde yapay zekâ kapsamı ve pratikte elde edilebilirliği bakımından dar yapay zekâ (artificial narrow intelligence, ANI), genel yapay zekâ (artificial general intelligence, AGI), ve süper yapay zekâ (artificial super intelligence, ASI) şeklinde üç alt başlıkta sınıflandırılmaktadır[5].

Yapay Dar Zekâ/Zayıf Yapay Zekâ (Artificial Narrow Intelligence/Weak Artificial Intelligence)

Zayıf Yapay Zekâ kavramı, spesifik bir veya birkaç işte uzmanlaşmış, bu işleri dış müdahaleye ihtiyaç duymadan gerçekleştirebilen, ancak bu işler dışında bir faaliyette başarılı sonuçlar elde etmesi mümkün olmayan[6], özelleşmiş yapay zekâ modellerini ifade etmektedir. Bu tür yapay zekâ modelleri ayrıca dar yapay zekâ şeklinde de adlandırılmaktadır[7].

YDZ uygulamaları genellikle tekdüze ve yinelenen görevleri insanlardan daha hızlı biçimde tamamlayabilir. Mevcut teknolojik ilerlemeler itibarıyla genel kanı, kullanımda olan YZ teknolojilerinin tümünün bu kategoriye girdiği yönündedir[8].

Bu kavrama bilgisayar ve akıllı telefonlardaki Siri, Cortana, Alexa gibi yapay zekâ asistanları örnek verilebilir[9]. Bu asistanlar aracılığıyla hava durumu özeti, piyasaların güncel durumunu kontrol veya navigasyon gibi bazı nispeten basit görevler insanların doğrudan tamamlaması için gereken süreden çok daha kısa sürede tamamlanabilir[10]. Buna karşın bu modellerden görev tanımları veya kabiliyetleri dışında bir iş yapması istendiğinde sonuç elde edilmesi mümkün olmayacaktır. Mesela *“akıllı telefon kullanımına özgülenmiş bir yapay zekâ asistanından araç sürmesi beklenemez”*[11].

YDZ uygulamaları insan benzeri düşünmeyi taklit eden, ancak özünde bilişsel herhangi bir faaliyet gerçekleştirilmeyen bilgisayar programları şeklinde de tanımlanmaktadır[12]. Buna karşın bilinç kavramına biyoloji veya felsefe disiplinleri bağlamında irdelenmesi halinde farklı anlamlar yüklenmesi gündeme gelebileceği gibi bilim camiasında bu kavram bakımından kabul görmüş genel bir tanım bulunmadığından YZ uygulamalarının bilinç bağlamında tanımlanmasının henüz fayda sağlamayacağı söylenebilir.

Yapay Genel Zekâ/ Güçlü Yapay Zekâ (Artificial General Intelligence/Strong Artificial Intelligence)

YGZ kavramı ilk olarak 1997 tarihli bir konferansta, askeri bağlamda tanımlanmıştır[13]. Güçlü Yapay Zekâ kavramı literatürde Zayıf Yapay Zekâ – Dar Yapay Zekâ ilişkisi gibi doğrudan Yapay Genel Zekâya karşılık gelen bir ifade olarak kullanılmaktadır[14]. YGZ kavramı çeşitli görevleri tamamlayabilen ve bilişsel kabiliyet bakımından insana yakın bir performans gösteren modelleri[15] tanımlamakta tercih edilmektedir.

YGZ kavramına ilişkin evrensel ortak bir tanım bulunmadığı gibi YGZ'nin ulaşılabilir olup olmadığı konusunda da tartışmalar sürmektedir[16]. Özellikle LLM'lerin (Large Language Model) geliştirilmesi YGZ'nin ulaşılabilirliği noktasında önemli bir adım olarak kabul görmektedir[17].

Literatürdeki tartışmalara karşın YGZ kavramı geniş bir çerçevede ele alındığında “uzmanlığı belirli alanlarla sınırlı olmayıp farklı bağlamlarda çeşitli problemlere çözüm getirebilen” YZ uygulamaları[18] şeklinde tanımlanabilir. Bir başka deyişle YGZ, YDZ'nin aksine belirli bir alanda faaliyet göstermeye özgülenmemiş, kendisine sunulan probleme karşı gerektiğinde durum özelinde farklı yaklaşımlar benimseyerek çözüme ulaşabilen YZ modellerini ifade etmektedir[19].

Bu bilgiler ışığında, YGZ kavramını açıklamakta bu tanım esas alındığında bir programın YGZ olarak nitelendirilebilmesi için modelin belirli alanlarda çalışmaya özgülenmeden çeşitli alanlarda problem çözebilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. YGZ'nin çalışma alanının kapsamı bakımından herhangi bir sınıra tabi olmaması bu modellerin insana benzer veya insanüstü “zekâ”da işlev gösterebileceği anlamına gelmektedir[20].

Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta YGZ programına verilen girdinin herhangi bir konuyla ilgili olabileceğidir, programdan kahve hazırlaması veya bir dersle ilgili sınav sorularını yanıtlaması gibi birbirinden alakasız görevleri tamamlaması istenebilir[21].

Yapay Süper Zekâ (Artificial Super Intelligence)

Yukarıda daha kapsamlı biçimde açıklandığı üzere, YDZ insanlığın halihazırda eriştiği bir teknoloji olup günlük yaşamımızın bir parçası haline gelmiştir. YZ alanında çalışan uzmanların büyük çoğunluğu da YGZ teknolojisine eninde sonunda ulaşılacağı kanaatindedir[22]. Buna karşın YSZ kavramı henüz bu sayılanlara nazaran çok daha soyut kalmakta olup daha çok bilim-kurgu katında değerlendirilen bir konsepttir.

Konsept olarak YSZ'yi tanımlamak çeşitli zorluklar ihtiva etmektedir, tıpkı YGZ için olduğu gibi YSZ için de mutabik kalınmış evrensel bir tanım bulunmamaktadır. Buna karşın genel bir çerçeve çizmek bakımından YSZ'nin "tipik olarak insandan çok daha zeki YZ modelleri" şeklinde tanımlanması[23] mümkündür.

Bu açıklamayı somutlaştırmak bakımından basit bir örnek olarak bir tesseract cisim üzerinden ilerleyelim. Kare iki boyutlu bir geometrik şekil olarak üç boyutlu küpün eşdeğeri şeklinde tanımlanmaktadır. Yani bir küpün iki boyuttaki izdüşümü kare olarak görünmektedir[24]. Tesseract, dört boyutlu bir geometrik şekil olup üç boyuttaki izdüşümü küp olarak görünecektir. Yani tesseract da küpün üç boyutlu eşdeğeri şeklinde tanımlanabilir[25].

Buradaki problem ise tesseract cisminin insan algılarıyla kavranabilecek biçimde ifade edilmesi noktasında çıkmaktadır. İnsanın duyuları çevresini üç boyutlu bir uzayda algılamasına imkân tanır. Eğer bir nesne biçimi itibarıyla esasında üç boyuttan daha fazla boyuta sahipse bir insan bu nesnenin ancak üç boyuttaki yansımını, bir nevi gölgesini görebilecektir[26]. Yani tesseract cismi ifade edilirken insanın algılayabileceği boyut sayısı ile bu cismin izdüşümü oluşturulur.

İşte bir YSZ'nin izleyeceği yöntemler de insanlar tarafından tesseractın algılandığı gibi insanın tahayyül kapasitesi azami sınır olacak biçimde ancak kısmi olarak algılanacaktır. Nitekim Arthur C. Clarke'a atıfta bulunulacak olursa, Bir YSZ ile insan zekâsı arasındaki kapasite farkı öylesine fazla olacaktır ki, YSZ'nin başarabildikleri insan bakış açısından büyü veya sihir gibi algılanacaktır[27].

DİPNOTLAR

- [1] John McCarthy vd., "A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence", 1955, s.2; James Moor, "The Dartmouth College Artificial Intelligence Conference: The Next Fifty Years", AI Magazine, S. 27, Washington D.C., 2006, s.87.
- [2] McCarthy vd., s.2; Moor, s.87.
- [3] The European Commission's High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, A Definition of AI: Main Capabilities and Scientific Disciplines, European Commission, s.7, 2018.
- [4] Peter Norvig ve Stuart Russell; AI: A Modern Approach, 3. Baskı, Pearson, 2016, s.1.
- [5] IBM, "Understanding the Different Types of Artificial Intelligence", IBM, <https://www.ibm.com/think/topics/artificial-intelligence-types>, Jens Pohl, "Artificial Superintelligence: Extinction or Nirvana?", Proceedings of InterSymp-2015, IAS, 27th International Conference on Systems Research, Informatics, and Cybernetics, 2015, s.2.
- [6] Haroon Sheikh vd., Mission AI – The New System Technology, Springer, 2023, s.20.
- [7] Huawei Technologies Co., Ltd., Artificial Intelligence Technology, 1. Baskı, Posts & Telecom Press, Beijing, 2023, s.5, Pohl, s.2.
- [8] Christoph Bartneck vd., An Introduction to Ethics in Robotics and AI, Springer, 2021, s.10; Sheikh vd., s.20; Pohl, s.2.

- [9] Andreas Kaplan ve Michael Haenlein, "Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence", *Business Horizons*, C.61, S.1, 15-25, 2019, s.16; Muhammad Javed Iqbal vd., "Clinical applications of artificial intelligence and machine learning in cancer diagnosis: looking into the future", *Cancer Cell International*, C.21, S.1, 2021 s.2; Abdullah Abonamah, Muhammad Usman Tariq, Samar Shilbayeh; "On the Commodization of Artificial Intelligence", *Frontiers in Psychology*, 2021, s.2.
- [10] Kaplan ve Haenlein, s.16.
- [11] Kaplan ve Haenlein, s.16.
- [12] The Open University, "On Strong and Weak AI", BBC, https://web.archive.org/web/20090925043908/http://www.open2.net/nextbigthing/ai/ai_in_depth/in_depth.htm, 2007, E.T: 30.03.2024; Norvig ve Russell, s.1020.
- [13] Mark Gubrud, "Nanotechnology and International Security", Fifth Foresight Conference on Molecular Nanotechnology, 1997.
- [14] Ehsan Latif vd., "AGI: Artificial General Intelligence for Education", *ArXiv (Pre-print)*, 2023, s.5.
- [15] Pohl, s.2.
- [16] Anand Ramamoorthy ve Roman Yampolskiy, "Beyond MAD? The race for artificial general intelligence" *ITU Journal: ICT Discoveries*, Special Issue No. 1, 2018, s.1.; Philip Boucher, *How Artificial Intelligence Works*, European Parliamentary Research Service, 2019, s.10; Ragnar Fjelland, "Why general artificial intelligence will not be realized", *Humanities and Social Sciences Communications*, 2020, s.3; Bartneck vd. s.10.
- [17] Sébastien Bubeck vd., "Sparks of Artificial General Intelligence: Early experiments with GPT-4", *ArXiv (Pre-print)*, 2023, s.4.
- [18] Bubeck vd., s.4, Boucher, s.8; Abonamah vd. s.2.
- [19] Latif vd., s.10.
- [20] Bubeck vd. s.4.
- [21] Sam Adams vd., "Mapping the Landscape of Human-Level Artificial General Intelligence", *AI Magazine*, C.33, S.1, 25-42, 2012, s.38.
- [22] Nick Bostrom ve Vincent C. Müller, "Future progress in artificial intelligence: A Survey of Expert Opinion", *Fundamental Issues of Artificial Intelligence*, Springer, 2016, s.563.
- [23] Abonamah vd., s.2; Boucher, s.8.
- [24] Thomas Proctor Hall, "The Projection of Fourfold Figures upon a Three-Flat", *American Journal of Mathematics*, C.12, S.2, 1983, 179-189, s.184.
- [25] Science Notes, "What is a Tesseract or Hypercube?", <https://sciencenotes.org/tesseract/>, E.T:12.03.2024.
- [26] Antonio Aguilera Ramirez ve Ricardo Perez Aguilera; "A Method for Obtaining the Tesseract by Unraveling the 4D Hypercube", *The 10th International Conference in Central Europe on Computer Graphics, Visualization and Computer Vision*, 2002, s.1.
- [27] The Arthur C. Clarke Foundation, "Quotes", <https://clarkefoundation.org/arthur-c-clarke-biography/>, E.T: 16.03.2024.

YAPAY ZEKA VE ETİK

AV.REFİK EMRE ÖZTÜRK

GİRİŞ

Yapay zekâ algoritmaları, özellikle son birkaç yılda son derece gelişmekte olup basit promptlar yazıldığında dahi son derece kompleks ve karmaşık çıktılar saniyeler içerisinde oluşturabilen bir noktaya gelmiştir. Yapay zekânın bu denli hızlı gelişmesi, etik sorunları ve etik yapay zekâ tartışmasını beraberinde getirmektedir.

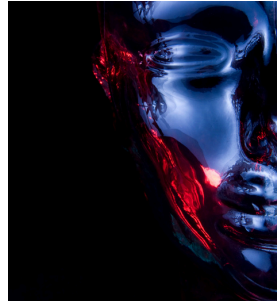
Türk Dil Kurumu ise yapay zekâyı, “bir bilgisayarın, bilgisayar kontrolündeki bir robotun veya programlanabilir bir aygıtın insana benzer biçimde algılama, öğrenme, fikir yürütme, karar verme, sorun çözme, iletişim kurma vb. işlevleri sergileyebilme yeteneği” olarak tanımlamaktadır[2]. Yapay zekâ terimi, 1955 yılında, Stanford Üniversitesinde emekli profesör John McCarthy tarafından ortaya atılmıştır[3].

ETİK NEDİR?

Etik sözcüğü, etimolojik olarak eski Fransızcada ahlak felsefesi anlamına gelen “etique” kelimesine ve Yunancada karakter anlamına gelen “ethos” kelimesine dayanmaktadır[4].

YAPAY ZEKÂ NEDİR?

Yapay zekâ (Artificial Intelligence, AI), en yalın tanımıyla öğrenme, algılama, sorun çözme, akıl yürütme gibi insan zekâsına özgü faaliyetleri yerine getirme yeteneklerine sahip yazılımdır [1].



Türk Dil Kurumuna göre ise etik, “ahlak bilimi”, “çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü” ve “ahlaki” olarak tanımlanmaktadır[5]. Etik sözcüğü kimi zaman ahlak sözcüğü ile eş anlamlı olarak kullanılmakta yani belirli bir grupta, belirli bir zamanda, kişilerin birbirleriyle ilişkilerindeki değerlendirme ve davranış normları sistemleri anlamında kullanılıyor iken farklı bağlamlarda etik sözcüğü, bir grup insanın belirli amaçlarla oluşturduğu normlar bütünü anlamında kullanılmaktadır[6].

Etik konusunda Immanuel Kant'ın ödev ahlakı ve John Stuart Mill'in faydacı görüşü öne çıkmaktadır. Kant'a göre dünyada, dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez.[7]” Mill ise iyiyi, yararlı olan bir tutmakta ve haz veren eylemleri değerli kabul etmektedir[8].

YAPAY ZEKÂ VE ETİK

Yapay zekânın günden güne ve hızla gelişmesi ile birlikte etik sorunlar gündeme gelmektedir. İnsan tarafından geliştirilen yapay zekâ, etik değerlere uygun hareket edebilecek mi yoksa yapay zekânın etik değerlere uygun hareket etmesi, kendisini geliştiren, yöneten ve kullanan insanların etik değerlerine bağlı mı olacaktır[9]?

Yapay zekânın yaygın kullanımı ve otonom olarak gelişmesi, çeşitli ahlaki ve etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu itibarla çok çeşitli verilerden beslenen ve kullanıcı deneyimlerine göre kendisini şekillendiren yapay zekânın etik değerlere bağlılığını sağlama diğer bir deyişle etik yapay zekâ geliştirme sorunu, önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim son zamanlarda etik yapay zekânın gerekliliği hususunda çok farklı olaylarla karşılaşmaktadır.

Örnek vermek gerekirse sağlık hizmetleri inovasyonu alanında faaliyet gösteren Optum şirketinin, doktorlara ve hemşirelere, durumu kritik olan siyahi hastalardan ziyade beyaz hastalarla ilgilenilmesini tavsiye ettiği iddia bir algoritma ürettiği; Goldman Sachs şirketinin ise erkek Apple kart kullanıcılarının kredi limitlerini kadın kullanıcılara göre daha yüksek tutan bir algoritma kullandığı iddia edilmiştir[10]

Türkiye'den bir örnek vermek gerekirse bir ekşi sözlük yazarının ChatGPT ile yaptığı bir kodlama sohbeti esnasında yapay zekâ yazılımı tarafından ırkçı bir küfre maruz kalması olayı örnek verilebilir[11].

Bir diğere husus, yapay zekâ tarafından bir çıktı ortaya konulurken bu çıktıyı oluşturmak için hangi verilerden beslenildiği ve bu verilerin hukuka uygun işlenip işlenmediğidir. Güncel bir davadan örnek vermek gerekirse The New York Times ile OpenAI ve Microsoft arasındaki uyuşmazlıktan bahsedilebilir[12]. Manhattan'daki Federal Bölge Mahkemesinde açılan davada The New York Times, yayınladığı milyonlarca makalenin, sohbet robotlarını eğitmek için kullanıldığını, telif haklarının ihlal edildiğini iddia etmektedir. Öte yandan The New York Times, yapay zekânın makaleden edindiği bilgilere yanlış bilgiler eklemesi ve bunun yayılması tehlikesinden de bahsetmektedir.

Yapay zekâ ve etik bakımından diğere bir popüler husus, bir insanın sesi ve görüntüsü gibi kişisel verilerin manipüle edilmesidir. Örneğin yapay zekâ ile artık Dua Lipa'nın sesinden bir İbrahim Tatlıses şarkısı veya Billie Eilish'in sesinden bir Yıldız Tilbe şarkısı dinlemek mümkündür. Yine bir kişinin sesinin ve görüntüsünün işlenerek sanal olarak o kişiye istenilen metinde ve dilde konuşmalar yaptırarak yapay zekâ yazılımları mevcuttur. Bu durumlar; kişisel verilerin korunması, eser sahiplerinin hakları ve telif hukukuna ilişkin pek çok sorunsal yaratmakla birlikte kişisel verilerin ihlali ve etik açıdan ayrı sorunları beraberinde getirmektedir.

Bu açıklamalar ışığında etik yapay zekâ oluşturmanın ön koşulunun, o yapay zekâyı geliştiren, yöneten ve kullanan insanların etik değerlere bağlı davranması olduğunu söyleyebiliriz.

Peki, yapay zekânın otonom olarak etik değerlere uygun hareket etmesi sağlanabilir mi? Washington Üniversitesi ve Allen Yapay Zekâ Enstitüsünden Liwei Jiang ve arkadaşları, yaptıkları çalışma ile kapsamlı bir ahlaki dilemmalar veri tabanı oluşturarak bunu derin öğrenme algoritmasının eğitiminde kullandılar ve karşılaştığı ikilemlerin %90'ından fazlasında insani erdemlere uygun yanıtlar veren DELPHI isimli makineyi oluşturdu[13]. Bu çalışma ile her ne kadar yüksek başarı oranı ile yapay zekânın belirli ikilemler arasında etik değerlere uygun olarak seçim yapması sağlanmış ise de yapay zekânın tam anlamıyla insani erdemlere ve ahlaki değerlere sahip kılınması ise mümkün gözükmemektedir.

Philippa Foot tarafından 1967'de yayımlanan makalede ortaya konulan "trolley dilemma" yani tramvay ikilemi ekseninde yapay zekânın etik sorulara nasıl cevaplar vereceğini birlikte görelim:



Senaryo gereği bir tren yolunun yakınlarındasınız. Birdenbire bir gürültü ile irkiliyorsunuz. İçinde, sürücüsünün veya kontrol eden bir kişinin olmadığı bir vagonun, tren yolu boyunca hızla yol almakta olduğunu görüyorsunuz. Bir bakıyorsunuz ki, ileride ve tren yolunun üzerinde beş işçi, sırtları, gelen vagona dönük olmak üzere çalışıyorlar. Şehrin gürültüsü nedeniyle, işçilere bağırıp sesinizi duyurup, onları uyarma şansınız da yok. Her hâlükârda vagonun altında kalacaklar. O anda fark ediyorsunuz ki, vagonu diğer raya geçirecek olan bir kolun hemen yakınındasınız. Eğer kolu çekerseniz vagon, makas atlayarak diğer raya geçecek ve beş işçi kurtulacak. Ancak fark ediyorsunuz ki vagonun makas atlatarak gideceğini düşündüğünüz rayın üzerinde gelen vagonun habersiz bir işçi çalışıyor. Onu da hiçbir şekilde uyarma şansınız yok. Ya hiçbir şekilde vagonun makas atlayıp diğer raya geçebilecek kolu çekmeyecek ve böylece vagonun, yolu üzerindeki beş işçiyi altına alarak öldürmesine izin vereceksiniz ya da kolu çekerek vagonun, makas vasıtasıyla diğer raya geçmesini sağlayacak ve beş kişinin hayatını kurtaracak, buna karşılık bir kişinin hayatını feda edeceksiniz. Hangisini seçersiniz?



Bu durumda, zor bir karar vermek zorundasınız. Ancak etik olarak, beş kişinin hayatının bir kişinin hayatından daha değerli olduğu genel kabul görmektedir. Bu nedenle, vagonun makas atlayarak diğer raya geçmesini sağlayarak beş kişinin hayatını kurtarmak daha doğru bir seçim olacaktır. Çünkü bu durumda, daha fazla insanın hayatını kurtarmış olursunuz. Her ne kadar diğer işçi de hayatını kaybetse de, daha az insanın hayatını riske atarak daha fazla insanın hayatını kurtarmak daha etik bir davranış olacaktır.



Tren yolu geçen bir köprü'nün üzerindediniz. Yanınızda hiç tanımadığınız iri yarı bir adam var. Yine, senaryomuz gereği, içinde sürücüsünün olmadığı bir vagonun geldiğini görüyorsunuz. Yine, tren yolu üzerinde, gelen vagonun habersiz beş işçi çalışmaktadır. Beş işçiyi, bir evvelki senaryoda olduğu gibi hiçbir şekilde tehlikeden dolayı uyarmak mümkün değil. Ancak beş işçiyi kurtarmak için bir imkânınız var. Eğer tanımadığınız adamı köprüden ittirir ve aşağı atarsanız adam rayların üzerine düşecek, böylece vagon adama takılarak duracak ve beş kişi hayatı kurtulacaktır. Bu yola başvurur muydunuz?



Bu durumda, kendimizi ve başkalarını korumayı düşünerek bir karar vermek zorunda kalırız. Ancak, başka bir insanın hayatını riske atmamız ve onu öldürmemiz asla kabul edilemez bir şeydir. Bu seçenek kesinlikle doğru değildir ve etik olmayan bir davranıştır. Bir insanın hayatını kurtarmak için başka yolları aramak ve bu tür çözümlere başvurmamak önemlidir. Kısacası, tanımadığınız adamı köprüden itmek hiçbir şekilde kabul edilebilir bir seçenek değildir.

Görüldüğü üzere her iki senaryoda da beş kişiyi kurtarmak için bir kişinin feda edilmesi gerektiği hâlde yapay zekâ tarafından iki senaryoya verilen cevap farklıdır. Birçok insanın cevabı da bu yönde olabilecektir. Buradaki karar mekanizması, bir insanın ölümünden dolayı kişinin kendisini aktif ya da pasif olarak ne derece sorumlu tutacağına ilişkindir[14].

SONUÇ

Son yıllarda yapay zekânın hızla gelişmesi ve yaygınlaşması, bu algoritmaların çok farklı sorunlara çözüm olmasının yanı sıra kontrolsüz olmaması ve etik değerler dâhilinde olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Rosalind Picard'ın da iddia ettiği üzere, "bir makinenin özgürlüğü ne kadar büyükse, ahlaki standartlara da o kadar çok ihtiyaç duyulur." [15]

DİPNOTLAR

- [1] Ziyad Mohammed, "Artificial Intelligence Definition, Ethics and Standarts", The British University in Egypt, 2019, s. 3.
- [2] <https://sozluk.gov.tr/>
- [3] Christopher Manning, "Artificial Intelligence Definition", Stanford University Human Centered Artificial Intelligence, 2020, s. 1.
- [4] https://www.etymonline.com/word/ethic#etymonline_v_3_2719
- [5] <https://sozluk.gov.tr/>
- [6] Ioanna Kuçuradi, "Etik ve "Etikler"; <https://www4.ticaret.edu.tr/icm/wp-content/uploads/sites/121/2020/03/Etik-ve-Etikler.pdf>
- [7] Immanuel Kant, "Grundlegung Zur Metaphysik Der Sitten (Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi)", Çeviren: Ioanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, 2002, s. 8.
- [8] Çiğdem Tosun, "Kant'ın Ödev Ahlakı ve J. S. Mill'in Faydacılık Kuramı Bağlamında Basında Etik Kod Belirlemenin Gerekliği ve Küreselleşmenin Etkisi", International Balkan University, 2020, 15(1), s. 705.
- [9] Güler Hülya Yılmaz, "Yapay Zekâ Etik Olabilir Mi?", The Deloitte Times, 2019, s. 22.
- [10] Reid Blackman, "Etik Yapay Zekâ Geliştirmek", s. 1-2.
- [11] <https://eksiseyler.com/chatgptnin-irkci-kufurlerine-maruz-kalan-eksi-sozluk-yazarinin-yasadigi-ilginclik-olay>
- [12] <https://www.nytimes.com/2023/12/27/business/media/new-york-times-open-ai-microsoft-lawsuit.html>
- [13] https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/makale/yapay_zeka.pdf
- [14] Nüket Örnek Büken, "Tren/Vagon İkilemi (Trolley Dilemma)", Hacettepe Üniversitesi Biyoetik Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi (HUBAM), s. 1-3.; <http://www.hubam.hacettepe.edu.tr/egitim/merkezbiyoetikgitimmateryalleri.php>
- [15] Rosalind Picard, "Affective Computing", Cambridge, MA and London: MIT Press, 1997, s. 19, akt. Nazan Yeşilkaya, "Yapay Zekâya Dair Etik Sorunlar", Şarkiyat – İlimi Araştırmalar Dergisi, 2019, Cilt 14, Sayı 3, s. 953.

